

“Det var någon som tog på mig fast jag inte ville”
- En kvalitativ studie av grundskoleelevers upplevelser av
sexuella trakasserier

Frida Julin
Elina Söderqvist Werneborg

Handledare: Lilianne Eninger
PSYKOLOGEXAMENSUPPSATS, 30 HP
PSYKOLOGPROGRAMMET 2017

STOCKHOLMS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

“DET VAR NÅGON SOM TOG PÅ MIG FAST JAG INTE VILLE”

Frida Julin och Elina Söderqvist Werneborg

Sexuella trakasserier är ett utbrett problem bland skolelever. Mot bakgrund av omfattning, normalisering och negativa följder är noggrann och fortlöpande kartläggning av vikt. Syftet med föreliggande studie var att kvalitativt undersöka hur svenska grundskoleelever på mellan- och högstadiet beskriver sina upplevelser av sexuella trakasserier. I samarbete med Friends erhöles fritextsvar som samlats in som en del av en större enkätundersökning. Genom tematisk analys framkom sex huvudteman: *arenor, förövare, reaktioner, fysiska former, icke-verbala former* och *verbala former*. Resultatet belyser att sexuella trakasserier förekommer i olika former och sammanhang och leder till känslö- och beteendemässiga reaktioner på liknande sätt oberoende ålder. Det uppmärksammas att förövare emellanåt använder strategier för att maskera gränsöverskridande beteende. Föreliggande studie bidrar till ökad kunskap gällande sexuella trakasserier bland mellan- och högstadieelever i Sverige vilket med fördel kan användas i ett preventivt arbete.

Sverige består av ett samhälle som i stort strävar efter och stödjer öppen information och dialog om jämställdhet, sexualitet och relaterade frågor. En nyligen utförd global jämförelse som mäter jämställdhet inom fyra nyckelområden (hälsa, utbildning, ekonomi och politik) visar att Sverige är ett av världens mest jämställda länder (Leopold, Ratcheva, & Zahidi, 2016). Att främja jämställdhet och stärka kvinnors rättigheter är dessutom en av Sveriges viktigaste utrikespolitiska prioriteringar (Regeringskansliet, 2015) och jämställdhet är en fråga som har hög prioritering i Sverige jämfört med många andra länder. Relaterat till jämställdhetsfrågor har Sverige även varit i framkant gällande öppenhet och undervisning av genus och sexualitet på så sätt att sex- och samlevnadsundervisning introducerades redan på 1930-talet (Sherlock, 2012) och blev ett obligatoriskt inlag i skolundervisningen år 1955 (Bolander, 2015). Begrepp såsom jämställdhet, normer, kön och sexualitet finns således inskrivna i många av ämnes- och kursplanerna i svenska skolor och skolan har ett ansvar för att undervisa elever på både grundskole- och gymnasienivå kring sex och samlevnad (Skolverket, 2017). Samtliga barn och unga i Sverige har följaktligen kontakt med dessa frågor genom skolan och samhället i stort.

Trots att Sverige har kommit långt vad gäller jämställdhet förekommer ändå trakasserier och andra kränkningar i skolan bland elever (Friends, 2017a). Ett arbete för jämställdhet och mot diskriminering är ett långsiktigt arbete som främjas av aktuell lagstiftning i Sverige, däribland diskrimineringslagen (Diskrimineringslag, 2008:567) som instiftades år 2008. Denna lag har som syfte att “motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder” (Diskrimineringslag, 2008:567). För att detta ska följas kräver Diskrimineringslagen (2008:567) att skolor oupphörligen

bedriver ett arbete som innefattar utredning och avstyrning av beteenden som bryter mot lagen. Riktlinjer angående ett preventivt arbete samt hanteringsstrategier för trakasserier bör finnas i alla svenska skolor (Brottsförebyggande rådet, 2007).

En form av trakasserier som på 2000-talet började belysas allt mer i Sverige handlar om sexuella trakasserier. Forskning indikerar att svenska elevers skolmiljö präglas av både verbala och icke-verbala sexuella trakasserier redan i skolans lägre årskurser (Brottsförebyggande rådet, 2007). Emellertid lever nutidens barn och unga i Sverige i en miljö som är relativt medveten kring dessa frågor. Siffror pekar på att färre elever upplever sexuella trakasserier i skolmiljön i Sverige jämfört med andra internationella studier (Statens folkhälsoinstitut, 2006). Det finns dock relativt få svenska forskare som har intresserat sig för ämnet i en svensk kontext, inte minst gällande att undersöka fenomenet bland yngre elever. Mot bakgrund av detta finns ännu många aktuella kunskapsluckor kvar att fylla.

Definitioner av sexuella trakasserier och närliggande begrepp

En exakt definition av begreppet *sexuella trakasserier* har varit omdebatterat sedan termen myntades på 1970-talet (Pina, Gannon, & Saunders, 2009). Sexuella trakasserier beskrivs i svensk lag som "ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet" (Diskrimineringslag, 2008:567). Från ett juridiskt perspektiv enligt amerikansk lag är sexuella trakasserier könsbaserad diskriminering som manifesterar sig i en rad olika beteenden som begränsar eller försvårar den utsattas arbetsförmåga i arbete och/eller skola (Gruber & Fineran, 2007; Pina et al., 2009). För att ett beteende ska definieras som sexuella trakasserier ska beteendet, implicit eller explicit, upplevas som sexuellt och oönskat av mottagaren (Young & Raffaele Mendez, 2003) och inkludera ovälkommet verbalt, icke-verbalt eller fysiskt beteende (American Association of University Women, 2011). Denna definition går i linje med de definitioner av sexuella trakasserier som finns beskrivna även i svenska studier (Gådin, 2012; Witkowska, 2005). Sexuella trakasserier innefattar således handlingar som är ovälkomna för offret, involverar kommentarer eller fysiska kontakter av sexuell art och uppstår i relation till en annan människa. Sexuella trakasserier tenderar även att upprepas (Herzog, 2007). Sammanfattningsvis finns flera definitioner av sexuella trakasserier. Dessa motsäger emellertid inte varandra utan beskriver snarare begreppet på olika sätt.

Samhällsvetenskaplig forskning har föreslagit en uppdelning av sexuella trakasserier i tre olika kategorier: *könstrakasserier*, *oönskad sexuell uppmärksamhet* och *sexuellt tvång* (Gelfand, Fitzgerald, & Drasgow, 1995; Pina et al., 2009). Denna modell utvecklades initialt för att beskriva sexuella trakasserier bland vuxna på amerikanska arbetsplatser men forskning har senare bekräftat giltigheten hos dessa tre kategorier även bland högstadie- (eng. middle school) och gymnasiestudenter (eng. high school students) (Felix & McMahon, 2006; Espelage, Hong, Rinehard, & Doshi, 2016).

Könstrakasserier innebär verbal och/eller icke-verbal nedsättande kommunikation gällande kön och inkluderar beteenden som är verbalt eller fysiskt aggressiva, hotfulla eller fientliga (Kaltiala-Heino, Fröjd, & Marttunen, 2016). Könstrakasserier fokuserar på beteenden som riktar sig mot en person på grund av personens sexuella läggning eller att personen inte följer de sociokulturella normerna som finns för den utsattes kön (Young & Raffaele Mendez, 2003). Att kränka någon på grund av kön eller sexuell läggning kan

exempelvis innebära förlöjligande generaliseringar, nedlåtande kommentarer kopplat till det kön personen tillskriver sig eller indirekta former av trakasserier såsom att bli motarbetad, osynliggjord, hånad, uthängd eller ignorerad till följd av personens kön eller sexuella läggning. Det kan också handla om att utsätta personer som bryter mot könsrollsnormer, exempelvis hur personer "ska" bete sig eller klä sig i enlighet med vad som uppfattas som "kvinnligt" och "manligt" (Brottsförebyggande rådet, 2007). Enligt en amerikansk studie (Young & Raffaele Mendez, 2003) är det är högre sannolikhet att homosexuella, bisexuella och transpersoner utsätts för könstrakasserier.

Oönskad sexuell uppmärksamhet är en relativt bred kategori som inbegriper sexuell beteende eller sexuella närmanden som uppfattas som obehagliga eller ovälkomna (Pina et al., 2009). När det talas om *sexuellt tvång* som en kategori av sexuella trakasserier överlappar detta ofta med begreppet sexuell våld. *Sexuellt våld* definieras som att fysiskt bli tvingad till oönskat sex eller sexuella handlingar (Behrman, Peterman, & Palermo, 2017). Till skillnad från sexuell våld behöver inte sexuell tvång involvera faktiskt fysiskt våld utan kan innebära oönskat sex eller sexuella handlingar genom utpressning via löften, förmåner eller hot (Kaltiala-Heino et al., 2016).

I sammanhanget finns det anledning att lyfta differentieringen mellan sexuella trakasserier och *sexuella övergrepp*. Sexuella handlingar som definieras som sexuella övergrepp kan variera från exhibitionism till våldtäkt (Kaltiala-Heino et al., 2016). Många definitioner överlappar varandra till stor del men skiljer sig till viss del åt i en juridisk mening. Diskrimineringslagen (Diskrimineringslag, 2008:567) skyddar personer som blivit utsatta för sexuella trakasserier på skolor, högskolor och arbetsplatser. Sexuella trakasserier som sker utanför dessa platser eller innebär grövre former av sexuella trakasserier, exempelvis sexuell tvång, faller under sexuallagstiftningen (Brottsbalk, 1962:700). Beroende på vad personen utsätts för kan sexuella trakasserier i dessa fall juridiskt definieras som sexuell ofredande eller sexuella övergrepp. När det gäller forskning på sexuella övergrepp på barn skiljer sig vanligen denna litteratur från litteratur gällande sexuella trakasserier i den mening att sexuella övergrepp vanligtvis inkluderar svårare erfarenheter och handlingar som involverar fysisk kontakt samt penetration (Kaltiala-Heino et al., 2016).

Ytterligare ett närliggande begrepp till sexuella trakasserier är *mobbning*. Forskning visar att definitionerna av mobbning och sexuella trakasserier inte är standardiserade och att det finns flera varianter av hur mobbning och sexuella trakasserier definieras och presenteras för barn och unga (Burger, 2007). Som ett resultat av detta finns en förvirring gällande åtskiljandet av de olika handlingarna som till stor del är en definitionsfråga. Brottsförebyggande rådet (2007) beskriver mobbning på följande sätt: "Mobbning är upprepade och återkommande kränkningar som kan innehålla både inslag av trakasserier och annan kränkande behandling." Amerikanska såväl som nordiska studier pekar på att en stor del av mobbning under tonåren är av sexuell karaktär (Ashbaughm & Cornell, 2008; Kaltiala-Heino et al., 2016) och alla former av mobbning kan inkludera sexuella övertoner (Burger, 2007). I en amerikansk studie av Ashbaughm och Cornell (2008) rapporterar en stor andel (64 %) av de som blivit mobbade att de även blivit utsatta för sexuella trakasserier. Mobbning kan ses som ett paraplybegrepp inom vilken sexuella trakasserier i olika former kan förekomma. Sexuella trakasserier behöver emellertid inte klassificeras som mobbning utan kan exempelvis förekomma som en enskild händelse.

Mobbning kan också ske utan sexuella anspelningar vilket ytterligare differentierar begreppen.

Associerade svårigheter

Att vara utsatt för sexuella trakasserier har i nordiska studier visat sig vara associerat till otrygghet i skolan, hög skolfrånvaro, låg självkänsla, sämre psykisk och fysisk hälsa, låg livstillfredsställelse samt missbruk (Kaltiala-Heino et al., 2016; Witkowska & Menckel, 2005). Sexuella trakasserier är vanligen associerat med både emotionella samt beteendemässiga svårigheter. Emotionella följder av sexuella trakasserier inkluderar en ökning av självmedvetenhet, genans, rädsla, förvirring och självtvivel (American Association of University Women, 2001). En majoritet av elever i svenska skolor som rapporterar att de blivit utsatta för sexuella trakasserier uttrycker att de känt sig oroliga och upprörda över händelserna (Dahlqvist, Landstedt, Young, & Gådin, 2016). Dessa följder är som mest framträdande vid fysiska sexuella trakasserier men finns fortfarande vid verbala sexuella trakasserier. Beteendemässiga följder kan innebära minskad aktivitet i skolan, koncentrationssvårigheter, minskad aptit samt skolk (American Association of University Women, 2001). Vid direkta erfarenheter av att själv bli utsatt för sexuella trakasserier finns även ett negativt samband med psykologiskt välbefinnande och skolprestation. I detta fall kan grad av psykisk påfrestning mediera sambandet mellan att bli utsatt för sexuella trakasserier och studieresultat (Lichty & Campbell, 2012).

Att bli utsatt för sexuella trakasserier är ofta associerat till en avsaknad av frivillighet och kontroll medan förövarna ofta upplever en känsla av fientlighet (Young & Raffaele Mendez, 2003). Svenska forskningsfynd visar att alla sexuella trakasserier emellertid inte upplevs lika negativt vilket till stor del beror på den kontext som beteendet uppträder i (Gådin, 2012). Detta går i linje med tidigare amerikansk forskning (Robinson, 2005) som beskriver sexuella trakasserier som ett motsägelsefullt, komplext och flerdimensionellt beteende som leder till en reaktion beroende på vem förövaren är, hur många som trakasseras och var beteendet tar plats. All exponering för sexuella trakasserier har inte samma negativa följder för varje enskild person. Det är alltid den enskilda personens subjektiva upplevelse som fastställer huruvida beteendet är kränkande, oavsett om personen som utför handlingen har som intention att kränka personen eller inte (Brottsförebyggande rådet, 2007).

Oavsett hur beteendet uppfattas finns det amerikansk forskning som pekar på att befinna sig i en miljö där det förekommer sexuella trakasserier, även om man inte utsätts själv, kan innebära negativa associerade svårigheter. Lichty och Campbell (2012) menar att bevittna sexuella trakasserier endast är måttligt korrelerat med ökad psykisk påfrestning och inte korrelerat med skolprestation. Det är emellertid möjligt att bevittna sexuella trakasserier har ett större samband med andra resultat kopplat till skolan, exempelvis upplevt skolklimat och känsla av säkerhet (Lichty & Campbell, 2012). Detta går i linje med resultat såväl från svenska som andra amerikanska studier som påvisat att bevittna sexuella trakasserier, utan att själv falla offer för det, kan innebära negativa följder såsom försämrad känsla av trygghet och säkerhet (American Association of University Women, 2011; Witkowska & Gådin, 2005).

Följderna av sexuella trakasserier har i en amerikansk studie visat en skillnad mellan högstadie- och gymnasieelever på så sätt att gymnasieflickor är utsatta i en högre grad

och har sämre hälsoutfall kopplat till mental hälsa, fysisk hälsa, livstillfredsställelse och drogmissbruk (Gruber & Fineran, 2007). Att vara utsatt för sexuella trakasserier i en tidig ålder kan ha en direkt inverkan på kroppsuppfattning och ge följder i form av olika kontrollbeteenden vad gäller livsmedel och vikt i syfte att hantera sitt missnöje med kroppen och avvärja ytterligare kroppsbaserade kommentarer (Larkin & Rice, 2005; Murnen & Smolak, 2000).

Vidare rapporterar flickor i mellanstadieåldern negativa följder i form av större rädsla och mer skolundvikande än pojkar i förhållande till sexuella trakasserier (Murnen & Smolak, 2000). Könsskillnader i uppfattning och reaktion kopplat till sexuella trakasserier samt att flickor verkar drabbas hårdare stämmer överens med resultat från såväl svenska som amerikanska studier som fokuserat på äldre ungdomar och vuxna (American Association of University Women, 1993; Berdahl, Magley, & Waldo, 1996; Gådin, 2012).

Former av sexuella trakasserier

Sexuella trakasserier kan ta sig uttryck på flera olika sätt. *Verbala* och *icke-verbala* former av sexuella trakasserier uppges vara vanligare än *fysiska* former i såväl svenska som internationella studier (Burger, 2007; Espelage et al., 2016; Witkowska & Menckel, 2005). Verbala och icke-verbala sexuella trakasserier är även de former som ungdomar rapporterar är vanligast att utsätta andra för (McMaster, Connolly, Pepler, & Craig, 2002). Fysiska former kan exempelvis innebära att bli tafsad på eller tvingad att utföra ett beteende av sexuell karaktär (Vega-Gea, Ortega-Ruiz, & Sánchez, 2016). Det senare exemplet av fysiska sexuella trakasserier kan också beskrivas som sexuellt tvång eller sexuellt våld. Verbala och icke-verbala former kan innebära ovälkomna sexuella anspelningar eller kommentarer, sexuell jargong, skämt, kränkande språkbruk, ryktesspridning, ovälkomna förslag eller krav på sexuella tjänster, blickar eller gester med sexuell avsikt (Brottsförebyggande rådet, 2007; Chang, Hayter, & Lin, 2010; Vega-Gea et al., 2016). Fler exempel på verbala sexuella trakasserier kan vara att betygsätta hur attraktiv en annan person är eller att uttrycka nedlåtande kommentarer om kön eller sexualitet (Chang et al., 2010).

Olika former av sexuella trakasserier rapporteras i olika utsträckning i olika årskurser. Verbala, icke-verbala såväl som fysiska former av sexuella trakasserier rapporteras i högre utsträckning av äldre elever, exempelvis gällande att utsättas för sexuella kommentarer, att bli tafsad på eller få sina kläder dragna i eller avdragna på ett sexuellt sätt (Espelage et al., 2016). Att bli spionerad på vid omklädning är däremot en form av icke-verbala sexuella trakasserier som visat sig vara mer vanligt förekommande bland yngre elever på mellanstadiet. Vissa typer av former tenderar att rapporteras som mer upprörande än andra bland elever, däribland att vara föremål för sexuell ryktesspridning eller skämt, eller att behöva uthärda sexuella skämt eller oönskade kyssar (Gruber & Fineran, 2007).

Den form av verbala sexuella trakasserier som flickor och pojkar får utstå verkar i viss mån skilja sig åt. I amerikanska skolor upplever pojkar att de ofta blir beskrivna i homofobiska termer på ett nedlåtande sätt medan flickor i högre grad upplever verbala sexuella trakasserier i form av ord som objektifierar deras kroppar, förringar deras sexualitet eller infantiliserar dem (Burger, 2007). Pojkars rapporter gällande verbala sexuella trakasserier innehåller huvudsakligen kommentarer från andra pojkar, främst

gällande beskrivningar av sexuell läggning eller sexuella beteenden. Emellertid rapporteras även verbala trakasserier från flickor men i dessa fall i högre utsträckning gällande ryktesspridning eller nedlåtande kommentarer om könsorgan. Liksom vid fysiska former av trakasserier rapporteras utsatthet för verbala sexuella trakasserier i högre frekvens av flickor än av pojkar (Chang et al., 2010).

Platser där sexuella trakasserier förekommer

I skolmiljön kan sexuella trakasserier förekomma på flera olika platser. En majoritet av sexuella trakasserier som rapporteras i amerikanska skolor förekommer i offentliga utrymmen såsom korridorer, klassrum och matsal (American Association of University Women, 2001; Lichty & Campbell, 2012). I en svensk studie uppger en stor majoritet (84 %) att sexuella trakasserier främst förekommer utanför klassrummet, exempelvis utomhus, i korridorer och vid skåpen. Mellanstadieelever rapporterar i högre grad sexuella trakasserier utomhus, medan högstadie- och gymnasieelever uppger att korridoren utgör den främsta platsen för utsatthet (Osbeck, Holm, & Wernerson, 2003). Utöver ovan nämnda offentliga utrymmen förekommer även sexuella trakasserier vanligen i gymnastiklokaler (Espelage et al., 2015; Timmerman, 2003). Sammanfattningsvis påvisar olika studier olika resultat i den bemärkelsen att frekvensen av sexuella trakasserier på olika platser varierar men platserna som rapporteras är genomgående desamma.

En ytterligare plattform inom vilken sexuella trakasserier kan uppträda är på internet. En dryg tredjedel av amerikanska elever uppger att de blivit sexuellt trakasserade via e-mail, sms, Facebook eller andra elektroniska plattformar (American Association of University Women, 2011). I en svensk kontext uppger närmare en femtedel av flickor respektive sex procent av pojkar i åldern 10-16 år att de utsatts för sexuella trakasserier på nätet under det senaste året. Utsatthet för sexuella trakasserier via internet förekommer i högre utsträckning bland äldre elever oavsett kön (Friends, 2017b). Många av de elever som blivit sexuellt trakasserade på internet har också blivit sexuellt trakasserade i det verkliga livet (American Association of University Women, 2011).

Prevalens

Sexuella trakasserier är ett utbrett och omfattande problem på högstadiet och gymnasiet (American Association of University Women, 2011; Ashbaughm & Cornell, 2008; Witkowska, 2005). Olika studier visar på olika prevalens, något som bland annat kan bero på att frågorna presenterats på olika sätt för respondenterna (Friends, 2017a). Studier kan även skilja sig åt gällande hur sexuella trakasserier definieras och ytterligare vad gäller de tidsramar som anges. När prevalensen av fenomenet undersöks under en ettårsperiod rapporterar 40 till 50 % av amerikanska elever att de erfarit någon form av sexuella trakasserier (Young, Grey, & Boyd 2009) och majoriteten av amerikanska elever upplever att detta har haft en negativ påverkan på dem (American Association of University Women, 2011). Prevalensen är något lägre i en svensk kontext där fenomenet undersöks inom samma tidsram. Bland svenska högstadieelever rapporterar tio procent att de har blivit utsatta för sexuella trakasserier av andra elever under det senaste året (Friends, 2017a). Tidigare svensk forskning (Osbeck, Holm, & Wernerson, 2003) pekar på en något högre prevalens och beskriver att en tredjedel av svenska högstadie- och gymnasieelever blivit utsatta för sexuella trakasserier under ett års tid.

I en amerikansk studie som undersökt sexuella trakasserier under tidsramen av en månad bland elever i årskurs sex rapporterar en knapp tredjedel att de har upplevt fysiska, verbala eller icke-verbala sexuella trakasserier. Därutöver rapporterade elva procent av eleverna att de blivit utsatta för sexuella trakasserier oftare än så (en gång per vecka eller mer) (Ashbaugh & Cornell, 2008). Vid erfarenhet av sexuella trakasserier under ett längre tidsspänn är procentandelen betydligt högre. Tidigare forskning gjord av American Association of University Women (1993, 2001) visar att 80 % av elever har upplevt någon form av sexuella trakasserier minst en gång under deras skolgång. Hög prevalens framkommer även i resultatet från en svensk studie (Kullenberg & Ehrenlans, 1998, refererad i Brottsförebyggande rådet, 2007) som visar att nästan hälften av flickorna i studien upplevt sig blivit utsatta för sexuella trakasserier någon gång under deras skolgång.

Prevalensen ser annorlunda ut i studier som fokuserar på verbala sexuella trakasserier samt definierar sexuella trakasserier i form av specifika beteenden. I svenska gymnasieskolor uppger 77 % av flickorna respektive 66 % av pojkarna att de utsatts för nedlåtande kommentarer gällande kön, 37 % av flickorna respektive 36 % av pojkarna att de blivit benämnda med nedlåtande ord såsom "hora", "slampa" och "bitch" och 17 % av flickorna respektive 53 % av pojkarna att de blivit utsatta för negativa kommentarer av homofobisk karaktär (Witkowska, 2005).

Studier har visat att sexuella trakasserier inte enbart förekommer på högstadiet och gymnasiet, utan även i yngre årskurser. Friends (2017a) rapporterar att sju procent av svenska mellanstadieelever uppger att de varit utsatta för sexuella trakasserier av andra elever under det senaste året. Unga flickor i åldrarna sju till tolv år rapporteras i en svensk studie utsättas för verbala, icke-verbala och fysiska sexuella trakasserier i minst lika stor utsträckning som äldre ungdomar (Gådin, 2012).

Flickor utsätts för sexuella trakasserier i högre utsträckning än pojkar (American Association of University Women, 2011; Clear et al., 2014; Dahlqvist et al., 2016; Ormerod, Collinsworth, & Perry, 2008), både när det gäller sexuella trakasserier på internet och i den fysiska verkligheten (American Association of University Women, 2011). Svenska och internationella forskningsresultat har visat att flickors erfarenheter tenderar att vara mer fysiska och påträngande än pojkars erfarenheter (Hand & Sanchez, 2000; Witkowska, 2005). Pojkar utsätts emellertid oftare än flickor för nedlåtande homofobiska kommentarer (Witkowska, 2005). Ytterligare ett område som skiljer sig åt mellan flickor och pojkar är varaktigheten gällande att vara utsatt för sexuella trakasserier. Att vara utsatt för sexuella trakasserier har visat sig vara ihållande över tid för flickor. Flickor som i Sverige utsätts för sexuella trakasserier i årskurs sju tenderar att vara fortsatt utsatta även två år senare. Detta sker i betydligt lägre utsträckning bland pojkar med undantag för att bli benämnd på ett negativt sätt kopplat till kön eller sexualitet (Dahlqvist et al., 2016).

Utöver att utsättas eller utsätta andra för sexuella trakasserier har det visat sig vanligt att vara åskådare till sexuella trakasserier i skolan (American Association of University Women, 2011) och svenska fynd tyder på att även elever som själva inte blivit utsatta ändå upplever det som ett problem i skolan (Witkowska, 2005). I en amerikansk studie uppger en tredjedel av flickorna och en fjärdedel av pojkarna att de varit vittne till sexuella

trakasserier någon gång under skolåret (American Association of University Women, 2011). Mer än hälften av eleverna uppgav att de bevittnat sexuella trakasserier mer än en gång under skolåret. Med stöd i detta fynd är det troligt att sexuella trakasserier inte är ett dyadiskt fenomen som endast omfattar gärningsman och offer, utan även påverkar och påverkas av en större kontext. Att bevittna sexuella trakasserier i skolan kan också bidra till en normalisering för åskådarna (American Association of University Women, 2011).

Normalisering

Sexuella trakasserier har blivit så pass vanligt och genomgripande i den utsträckning att det anses vara en del av ungdomskulturen såväl i Sverige som i andra länder (Gådin, 2012; Lee, Croninger, Linn, & Chen, 1996; Young & Raffaele Mendez, 2003). I miljöer där sexuella trakasserier är vanligt och samtidigt ses som något oundvikligt samt sällan diskuterat ökar risken att beteendet normaliseras (Gådin, 2012). Vid tillfrågning av elever i amerikanska skolor menar många att sexuella trakasserier är "mer vanligt än ovanligt" och "en del av livet" (Lichty & Campbell, 2012; Shakeshaft, Mandel & Johnson, 1997). Ungdomar som rapporterar att de blivit utsatta för oönskade verbala eller fysiska sexuella beteenden har en tendens att beskriva dessa händelser som "skämt" eller "meningslösa", vilket också indikerar en normalisering av dessa skeenden (Espelage et al., 2016).

Vad gäller könsfördelningen kring benägenhet att normalisera dessa beteenden visar forskning motstridiga resultat. Tidigare amerikanska studier (American Association of University Women, 2011; Hand & Sanchez, 2000) har visat att pojkar är mer benägna att normalisera dessa beteenden. Samtidigt visar senare amerikanska studier på att flickor i högre utsträckning inte benämner beteenden som sexuella trakasserier fastän de egentligen skulle klassificeras som det (Espelage et al., 2016). Följaktligen verkar det finnas en trend bland både flickor och pojkar att normalisera och avfärda trakasserier av sexuell karaktär till följd av en hög omfattning och frekvens av dessa beteenden. Att få sina kläder dragna i eller avdragna på ett sexuellt sätt eller att bli pressad till sexuella tjänster är däremot skeenden som rapporteras som ovanliga och minst benägna att avfärdas av de utsatta (Espelage et al., 2016).

Språkbruk kan vara en ytterligare bidragande faktor till normalisering av sexuella trakasserier. En svensk studie har påvisat att sexuella trakasserier ofta sker genom att offret blir benämnd på ett nedlåtande sätt, antingen genom benämningar kopplade till skällsord såsom "hora", "bitch" och "slampa" eller benämningar kopplade till homofobiska begrepp såsom "bög", "lebb" eller "homofil" (Witkowska & Gådin, 2005). Att bli benämnd på ett nedlåtande sätt är bland de vanligaste formerna av sexuella trakasserier. Detta språkbruk är så pass vanligt att uttalandena avfärdas i hög utsträckning och tenderar att bedömas som något normalt bland svenska ungdomar. Andra former av verbala sexuella trakasserier, exempelvis konversationer med sexuellt laddat innehåll eller att bedöma någons utseende, tenderar också att normaliseras (Witkowska & Gådin, 2005).

Uppkomst och utveckling av sexuella trakasserier

De flesta barn och ungdomar såväl i Sverige som internationellt rapporterar att de först kommit i kontakt med sexuella trakasserier på högstadiet; emellertid finns studier som visar på att de första incidenterna inträffat så tidigt som under mellanstadiet (American

Association of University Women, 1993; American Association of University Women, 2001; Chang et al., 2010; Friendsrapporten, 2017; Lichty & Campbell, 2012; Murnen & Smolak, 2000; Stein, 1996; Trigg & Wittenstrom, 1996). Forskning kring sexuella trakasserier har tidigare fokuserat framförallt på tonåringar i högre årskurser, främst på högstadiet samt gymnasiet. Resultat av studier som genomförts bland högstadieelever är i regel förenliga med de som genomförts bland gymnasieelever. De flesta studier som utförts på området har inte specifikt fokuserat på de lägre årskurserna i grundskolan utan ofta kombinerat både mellan- och högstadieelever (Espelage et al., 2016). Att undersöka fenomenet även hos yngre elever är viktigt eftersom denna ålder innebär en utvecklingsperiod som kännetecknas av ökat sexuellt intresse och utforskande vilket påverkar den efterföljande förekomsten av sexuella trakasserier och diskriminering (Browning, Leventhal, & Brooks-Gunn, 2005).

Förklaringsmodeller.

Amerikanska studier pekar på att förekomsten av sexuella trakasserier ökar kraftigt mellan sjätte och åttonde klass, vilket vanligtvis är en tidsperiod när ungdomar genomgår stora biologiska och utvecklingsmässiga förändringar (Pellegrini, 2002; Petersen & Hyde, 2009). Utifrån ett utvecklingspsykologiskt perspektiv kan sexuella trakasserier bland ungdomar förstås utifrån faktorer relaterade till pubertal utveckling som oftast innebär ett ökat intresse för sexualitet och lust. Det ökade intresset i kombination med den unges brist på kompetens vad gäller att uttrycka sexuellt intresse kan utgöra en riskfaktor för att utsätta andra för sexuella trakasserier (Ashbaughm & Cornell, 2008; Kaltiala-Heino et al., 2016; McMaster et al., 2002; Pellegrini & Long, 2002; Pepler et al., 2006; Petersen & Hyde, 2013; Vega-Gea et al., 2016). Detta sker under en period av adolescensen som präglas av att ungdomen utforskar nya sociala roller, söker status bland kamrater och kan sträva efter ledarskap (Pellegrini, 2002). Sexuella trakasserier mellan personer av samma kön på högstadiet innebär ofta att förövaren försätter offret i ett läge som stärker förövarens position och status, vilket kan vara ännu en förklaring till sexuella trakasserier under denna utvecklingsperiod (Pepler et al., 2006; Rose, Swenson, & Waller, 2004; Vaillancourt, 2005).

I kontrast till det utvecklingspsykologiska perspektivet som förklaringsmodell till uppkomst och utveckling av sexuella trakasserier menar Robinson (2005) att sexuella trakasserier utgörs av ett bredare socialt sammanhang av värderingar och maktförhållanden kring kön och sexualitet. Könsrollsutveckling och socialisation ger pojkar respektive flickor, redan i en tidig ålder, olika information gällande sexuella trakasserier som i sin tur genererar olika tolkningar av sådant beteende (Murnen & Smolak, 2000). Många svenska såväl som internationella forskare (Collinson & Hearn, 2005; Fineran & Bennett, 1999; Gådin, 2012) hävdar att sexuella trakasserier i hög utsträckning handlar om våld och makt. De flesta samhällen domineras vanligen av hegemonisk maskulinitet - en eftersträvansvärd form av maskulinitet som styr samhällets förväntningar på hur en man bör vara och agera (Connell & Messerschmidt, 2005). Detta är ett faktum som även reflekteras och reproduceras i skolans värld (Hlavka, 2014) där sexuella trakasserier kan ses som ett verktyg för att hävda manlig dominans och framhäva heterosexuell maskulinitet (Robinson, 2005) i enlighet med hegemonisk maskulinitet. Således menar vissa forskare att sexuella trakasserier inte nödvändigtvis handlar om sexuellt intresse eller lust som visas på "fel sätt" utan snarare om ovan beskrivna maktfrågor. Möjligtvis utesluter inte dessa förklaringsmodeller varandra utan kan istället

kombineras för att förstå komplexiteten i uppkomst och utveckling av sexuella trakasserier.

Risk- och skyddsfaktorer

Det finns flertalet faktorer som innebär en risk respektive ett skydd för att erfara sexuella trakasserier, antingen som förövare eller offer. Omständigheter relaterade till den kontext som personen lever i, exempelvis familjefaktorer, kan påverka risken att utsättas för sexuella trakasserier. Familjebakgrund har tidigare i hög grad åsidosatts i studier gällande sexuella trakasserier men senare amerikanska och nordiska studier (Fineran & Bolen, 2006; Kaltiala-Heino et al., 2016) har påvisat att negativa familjefaktorer kan påverka barn och ungas utsatthet i dessa sammanhang. Ungdomar med arbetslösa föräldrar, som inte är sammanboende med sina föräldrar och/eller har föräldrar med låg grad av utbildning rapporterar i högre utsträckning erfarenheter av sexuella trakasserier. Således kan föräldrars engagemang i ungdomens liv vara en skyddsfaktor för utsatthet i relation till sexuella trakasserier (Kaltiala-Heino et al., 2016).

Utöver ovan nämnda faktorer har även alkoholanvändning, lagöverträdelse och våld inom familjen visat sig vara kopplade till involvering i sexuella trakasserier för ungdomar i en amerikansk kontext. Flickor med en bakgrund med våld inom familjen eller brottslighet löper högre risk att utsättas för sexuella trakasserier medan pojkar är mer benägna att själva utsätta andra (Fineran & Bolen, 2006). Flickor som ifrågasätter sin sexuella läggning, beskriver sig själva som homo- eller bisexuella (Fineran & Bolen, 2006), upplevs som "för sexuella", "maskulina" eller har välutvecklade kroppar (American Association of University Women, 2011) löper högre risk att bli utsatta för sexuella trakasserier. Detsamma gäller för pojkar som inte upplevs som atletiska eller "maskulina" (American Association of University Women, 2011). Att bryta mot rådande könsroller och normer är sammanfattningsvis riskfaktorer för både flickor och pojkar.

Elever i amerikanska skolor som är involverade i mobbning, både som förövare och offer, löper högre risk att utsättas för samt utsätta andra för sexuella trakasserier (Doty, Gower, Rudi, McMorris, & Borowsky, 2017). Detta stämmer överens med kanadensiska forskningsfynd som pekar på ett signifikant överlapp mellan de ungdomar som rapporterar att de fallit offer för sexuella trakasserier och själv utsatt andra för liknande trakasserier (McMaster et al., 2002).

Negativt skolklimat har i amerikanska studier visat sig vara associerat med högre grad av aggression, diskriminering och mobbning; likväl är positiv skolmiljö förknippad med en lägre grad av dessa företeelser (Espelage, Polanin, & Low, 2014; Goldweber, Waasdorp, & Bradshaw, 2013). Lärares uppfattning om skolmiljön påverkar elevernas rapporteringar av könstrakasserier på högstadiet. I skolor där lärare upplever större administrativt stöd för preventivt arbete mot mobbning rapporterar studenter mindre homofobiska negativa uttalanden och andra former av sexuella trakasserier. Dessutom är detta associerat till mer positiva interaktioner mellan lärare, övrig personal och studenter samt högre nivåer av jämställdhet och rapporterad intolerans av sexuella trakasserier av lärare och övrig personal (Rinehart & Espelage, 2016).

Skolpersonal har emellertid i forskningen visat sig kunna bidra till både en ökad och en minskad förekomst av sexuella trakasserier. Vuxna i skolan kan bidra till en tillåtande

kultur för sexuella trakasserier, antingen direkt som förövare eller indirekt genom att tolerera eller ignorera beteendet (American Association of University Women, 1993). Amerikanska forskningsresultat (Gruber & Fineran, 2016) har visat att upplevt stöd från lärare är negativt kopplat till elevens inblandning i mobbning och sexuella trakasserier. Dessa resultat går i linje med senare amerikansk forskning som visat att elever med höga nivåer av känsla av samhörighet med vuxna löper lägre risk för inblandning i sexuella trakasserier. Att som elev känna sig isolerad och frånkopplad föräldrar, lärare, vänner och andra vuxna är associerat till en hög risk att utsättas för eller utsätta andra för sexuella trakasserier (Doty et al., 2017). Sammanfattningsvis påverkar graden av upplevt stöd från andra människor utsatthet av sexuella trakasserier.

Prevention

Mot bakgrund av associerade svårigheter bör skolan och andra instanser bedriva ett preventivt arbete i syfte att förhindra uppkomst och minska omfattning av sexuella trakasserier. Vårdpersonal som arbetar med psykisk ohälsa i skolor bör ha en förståelse för mänsklig utveckling och beteende, psykisk hälsa och skolorganisation då denna förståelse ger en grund för att kunna arbeta med prevention mot sexuella trakasserier i denna miljö (Young & Raffaele Mendez, 2003). Vårdpersonal kan adressera sexuella trakasserier genom att utvärdera skolklimatet, utveckla heltäckande riktlinjer för hantering av sexuella trakasserier och utforma effektiv träning för elever och personal inom skolan. I en svensk studie framläggs viktiga preventiva åtgärder mot sexuella trakasserier i form av att ge mer information och diskutera vad sexuella trakasserier faktiskt betyder samt bättre och strängare regler inom området (Menckel & Witkowska, 2002). Att erkänna sexuella trakasserier som begrepp och som ett problem kan vara ett första steg mot att ta itu med denna problematik. Preventiva insatser kan leda till en väsentlig minskning av sexuella trakasserier samt en säkrare och tryggare inlärningsmiljö för alla elever (Young & Raffaele Mendez, 2003).

Att arbeta preventivt mot sexuella trakasserier kan ske på tre olika förebyggande nivåer: primär, sekundär och tertiär. Insatser på primär nivå handlar om initiativ som riktas mot elever och lärare för att förhindra eller minska förekomsten av sexuella trakasserier. Primära interventioner kan handla om att utforma riktlinjer eller policys för hur sexuella trakasserier ska hanteras när det uppmärksammas och bevitnas. För att säkerställa att dessa riktlinjer följs på ett effektivt sätt bör all skolpersonal genomgå utbildning och få övning i att identifiera sexuella trakasserier samt hur dessa ska hanteras (Stein, 1993, refererad i Young & Raffaele Mendez, 2003). Sekundära och tertiära preventionsinsatser riktas mot de elever som är utsatta eller har utsatt andra för sexuella trakasserier med syfte att förhindra upprepning samt att minimera negativa följder. Den huvudsakliga skillnaden mellan sekundär och tertiär prevention är omfattning och allvarlighetsgrad i trakasserierna. Detta kan ske på en rad olika sätt, exempelvis genom stödgrupper i skolan, individuell rådgivning eller hjälp med återhämtning (Young & Raffaele Mendez, 2003).

Att det finns ett samband mellan mobbning och sexuella trakasserier bland ungdomar ger anledning att tro att åtgärder för mobbning också skulle bidra till en sänkning av frekvens och spridning av sexuella trakasserier i grundskolan såväl som på gymnasiet (Espelage, Basile & Hamburger, 2012; Gruber och Fineran, 2007). Sårbarheten för att bli utsatt för både mobbning och sexuella trakasserier i lägre årskurser tyder på ett behov av program och utbildning som riktar sig mot dessa problem tidigare än vad som vanligtvis

förekommer i skolor (Gruber och Fineran, 2007). Arbete med ungdomar och familjer bör även uppmuntra föräldrars engagemang i ungdomens liv. På samhällsnivå kan insatser som stöder missgynnade familjer också ha positiva effekter på ungdomars sexuella hälsa och välbefinnande (Kaltiala-Heino et al., 2016).

Teorisammanfattning

Trots att Sverige har kommit långt vad gäller jämställdhet förekommer ändå trakasserier och andra kränkningar bland elever i skolan. Sexuella trakasserier är ett utbrett och omfattande problem på högstadiet och gymnasiet men studier har visat att det förekommer även bland yngre elever. Det finns flera definitioner av sexuella trakasserier som beskriver olika delar av begreppet. De flesta definitioner inbegriper att beteendet ska upplevas, implicit eller explicit, som sexuellt och oönskat av mottagaren och inkludera ovälkommet verbalt, icke-verbalt eller fysiskt beteende. En majoritet av de sexuella trakasserier som rapporteras i skolor förekommer i korridorer, klassrum, matsal, gymnastiklokaler, utomhus och på internet.

I en svensk kontext uppger tio procent av högstadieelever respektive sju procent av mellanstadieelever att de blivit utsatta för sexuella trakasserier av andra elever under det senaste året. Flickor utsätts för sexuella trakasserier i högre utsträckning än pojkar. Olika studier visar emellertid på olika prevalens, något som bland annat kan bero på att frågorna presenteras på olika sätt för respondenterna och efterfrågar olika tidsperioder. Till följd av en hög omfattning och frekvens av dessa beteenden verkar det finnas en trend bland både flickor och pojkar att normalisera och avfärda trakasserier av sexuell karaktär.

Ett utvecklingspsykologiskt perspektiv respektive maktförhållanden kring kön och sexualitet presenteras som olika förklaringsmodeller till uppkomst av sexuella trakasserier i adolescensen. Riskfaktorer för involvering i sexuella trakasserier inbegriper bland annat alkohol användning, lagöverträdelse, våld inom familjen, lågt stöd från vuxna och lärare, involvering i mobbning och negativt skolklimat. Att vara utsatt för sexuella trakasserier har visat sig vara associerat till otrygghet i skolan, hög skolfrånvaro, låg självkänsla, sämre psykisk och fysisk hälsa, låg livstillfredsställelse samt missbruk. Skolan och andra instanser bör bedriva ett preventivt arbete i syfte att förhindra uppkomst och omfattning av sexuella trakasserier.

Syfte

Mot bakgrund av omfattning, normalisering och påvisade negativa följder av sexuella trakasserier är det av vikt att noggrant och fortlöpande kartlägga sexuella trakasserier i skolmiljön. Utöver detta finns relativt få publicerade vetenskapliga studier gällande upplevelsen av sexuella trakasserier i skolmiljön i Sverige, inte minst bland elever i lägre årskurser. Bättre förståelse kring hur sexuella trakasserier uppträder leder till bättre möjlighet för att kunna arbeta preventivt och anpassa hanteringsåtgärder efter rådande kunskap. Syftet med denna studie var att kvalitativt undersöka hur svenska grundskoleelever på mellan- och högstadiet beskriver sina upplevelser av sexuella trakasserier.

Frågeställningar

- Hur beskriver grundskoleelever i årskurs 3-6 respektive årskurs 6-9 sina upplevelser av sexuella trakasserier?

- Finns det skillnader gällande upplevelser av sexuella trakasserier mellan grundskoleelever i årskurs 3-6 och årskurs 6-9 och i så fall vilka?

Metod

Friends

Föreliggande studie genomfördes i samarbete med Friends där data från Friendsrapporten (2017a) har använts. Friends är en icke-vinstdrivande barnrättsorganisation vars vision är "ett samhälle där barn och unga växer upp i trygghet och jämlikhet" (Friends, 2017c). Organisationen arbetar för att stoppa mobbning i svenska skolor, förskolor och idrottsföreningar genom utbildning, rådgivning och uppföljning. För att öka informationsspridning, kunskap och engagemang i samhället har Friends även en ambition att bedriva opinionsbildning. Organisationen sammanställer tillgänglig kunskap inom forsknings- och skolvärlden och samarbetar med universitet i syfte att generera ny forskning. Inför skolstarten varje år släpper Friends en rapport som baseras på data från en kartläggningstjänst där enkäter delas ut till elever på skolor i Sverige (Friends, 2017c).

Undersökningsdeltagare

Den fullständiga Friendsrapporten (2017a) bestod av svar från 43 337 elever varav 17 377 elever från årskurs F-3 (lågstadiet), 13 779 elever från årskurs 3-6 (mellanstadiet) och 12 181 elever från årskurs 6-9 (högstadiet). Eftersom frågor gällande sexuella trakasserier inte ställdes till elever på lågstadiet inkluderades endast svar från årskurs 3 och uppåt i denna studie. Till följd av att skolor är organiserade på olika sätt överlappade årskurser varandra i materialet (Friends, 2017a). Svar från elever i årskurs 3 inkluderades således antingen i kategorin F-3 (lågstadiet) eller 3-6 (mellanstadiet) beroende på skolans organisation. Detta innebär att endast vissa elever i årskurs 3 fick besvara frågor gällande sexuella trakasserier till följd av huruvida skolan inkluderade årskurs 3 som en del av låg- eller mellanstadiet. På samma vis inkluderades elever i årskurs 6 antingen i kategorin 3-6 (mellanstadiet) eller 6-9 (högstadiet) beroende på skolans organisation. De deltagande skolorna var lokaliserade över hela Sverige och tog själva initiativ till att distribuera enkäten till sina elever. Samtliga elever som deltog i enkätundersökningen gjorde detta frivilligt och svaren behandlades anonymiserat. I och med anonymisering av bakgrundsdata fanns ingen möjlighet att koppla enskilda fritextsvar till kön, ålder eller andra demografiska uppgifter.

På frågorna om sexuella trakasserier svarade 6939 killar och 6643 tjejer i årskurs 3-6. 199 elever i dessa årskurser uppgav att de inte ville ange kön eller att de identifierade sig som annat kön. Av elever i årskurs 3-6 svarade 631 stycken i fri text gällande sina egna upplevelser. I årskurs 6-9 svarade 5876 killar och 5916 tjejer. 407 elever i dessa årskurser uppgav att de inte ville ange kön eller att de identifierade sig som annat kön. Därefter valde 479 elever i årskurs 6-9 att beskriva sina upplevelser i fri text.

Datainsamling

Friends datainsamling skedde via webbaserade, åldersanpassade enkäter i skolor runt om i Sverige. I enkäten fick eleverna svara på 29 frågor om kränkningar, trakasserier, diskriminering, mobbning, trivsel, trygghet och kännedom/delaktighet i likabehandlingsarbetet på skolan. Enkäten innehöll frågor såsom "Känner du dig otrygg när du är i skolan?", "Får eleverna möjlighet att vara involverade/delaktiga i skolans

trygghetsarbete?”, “Finns det personal på skolan som du känner att du kan prata med och få hjälp av om du skulle bli illa behandlad/kränkt?” och “Hur upplever du stämningen i din klass?”. Enkäten fanns att tillgå på svenska, engelska, arabiska och somaliska.

Två av enkätens frågor berörde sexuella trakasserier varav den ena gällde utsatthet från andra elever och den andra gällde utsatthet från vuxna. Frågorna var formulerade på följande vis: “Har du blivit utsatt för sexuella trakasserier av någon ELEV på skolan under det senaste året?” samt “Har du blivit utsatt för sexuella trakasserier av någon VUXEN på skolan under det senaste året?”. Tidsperioden som angavs var således det senaste året. Frågan var konstruerad som en flervalsfråga där eleven fick välja mellan svarsalternativen många gånger, flera gånger, 1-2 gånger eller aldrig. Sexuella trakasserier definierades i enkäten likt följande:

“Sexuella trakasserier kan innebära att någon tafsar, smeker eller tar på din kropp fast du inte vill. Det kan också vara till exempel kommentarer, visslingar, rykten om dig eller blickar som känns obehagligt och har med sex eller din kropp att göra.”

De elever som uppgav att de hade utsatts för sexuella trakasserier fick möjlighet att i fri text beskriva sina erfarenheter. Dessa kommentarer var uppdelade efter hur ofta eleverna rapporterade att de blivit utsatta.

Elevernas svar till Friendsrapporten 2017 samlades in mellan 1 augusti 2016 och 1 juni 2017. Efter att eleverna svarade på enkäten sammanställdes denna information av Friends och återkopplades till respektive skola. Svaren används även av Friends som underlag till vidare arbete mot mobbning och kränkningar. Data kopplat till sexuella trakasserier har efter kontakt och samarbete med Friends forsknings- och utvecklingsenhet beviljats användas som underlag för denna studie.

Etiska överväganden

Ett forskningsprojekt på Linköpings Universitet som avser använda underlag insamlat av Friends har fått godkännande av regionala etikprövningsnämnden i Linköping (2017/298-31). Med stöd i detta anses även material samt datainsamling för denna studie följa nämndens etiska riktlinjer.

Studien behandlar känsliga uppgifter gällande sexuella upplevelser och uppgifter om lagöverträdelse. Eftersom Friends datainsamlingsprocess redan var genomförd fanns det ingen ytterligare risk att frågeställningarna inom ramen för denna studie kunde påverka respondenterna då ingen direkt kontakt med undersökningsdeltagarna upprättades. För att säkerställa korrekt hantering av data förvarades fritextsvaren på en lösenordskyddad extern hårddisk. Dessa raderades efter fullständig databearbetning. Under databearbetningsprocessen upptäcktes att ortsnamn eller namn på personer inte tagits bort eller figurerats vilket hanterades genom en avidentifiering av data i databearbetningen.

De svar som Friends inhämtat från eleverna omfattas av sekretess. Friends hade möjlighet att göra undantag gällande sekretess enligt Socialtjänstlag (2001:453) om det fanns misstanke om att ett barn far illa efter vad som framkommit i enkäten. Detta skedde i sådana fall genom ett försök att härleda ett specifikt svar till en enskild elev genom den information som gavs i enkäten. Det fanns också möjlighet att kontakta företaget som

ansvarar för tekniken bakom enkäten för att sammankoppla ett enskilt svar till specifika bakgrundsdata. Gällande samtycke informerade Friends de skolor som använde sig av enkäten att materialet används för sammanställning och analys på nationell nivå. Däremot inhämtade Friends inte enskilda samtycken från respektive elev utan överlät informationskravet till skolorna.

Analys

För att besvara studiens frågeställningar genomfördes en kvalitativ studie. Denna metod bedömdes som mest ändamålsenlig utifrån en ansats att undersöka olika aspekter av respondenternas subjektiva upplevelser gällande sexuella trakasserier samt att erhålla nyanserade beskrivningar av dessa. Analysprocessen genomfördes med tematisk analys (Hayes, 2000). Tematisk analys är den metod som lämpar sig bäst för att förutsättningslöst närma sig respondenternas egna subjektiva upplevelser vilket i detta fall var grundskoleelevers upplevelse av sexuella trakasserier. I föreliggande studie har en huvudsakligen induktiv ansats tillämpats i syfte att låta framtagandet av teman styras av elevernas beskrivningar i datamaterialet.

Processen för databearbetning genomfördes enligt Braun och Clarkes (2006) riktlinjer för tematisk analys som utförs i sex faser. För att inledningsvis bli bekant med data lästes materialet i form av fritextsvar igenom ett antal gånger. I analysprocessens andra fas identifierades och markerades viktiga stycken i texten och initiala koder genererades. Denna del av processen genomfördes enskilt av uppsatsförfattarna på var sitt håll manuellt på dator. Den ena partens koder jämfördes sedan med den andra partens koder i syfte att öka bedömaröverensstämmelsen. I de totala fall koderna skiljde sig åt diskuterades lämpligheten i de olika koderna för att sedan besluta om den slutgiltiga koden. I flertalet fall blev det tydligt att stycken i fritextsvaren genererade så pass åtskilda tolkningar att det valdes att uteslutas ur materialet för att undvika långtgående tolkningar eller värderingar av elevens ordval. Ett exempel på fritextsvar med åtskilda tolkningar var "Några har pratat om mina privata saker" som av ena parten kodades efter uppfattningen att "privata saker" innebar könsorgan medan den andra parten tolkade "privata saker" som mer ett mer generellt begrepp.

Samtliga fritextsvar kodades i databearbetningens inledande skede. Vissa delar av materialet innehöll dock fritextsvar som respektive uppsatsförfattare bedömde kunna uteslutas på olika grunder, exempelvis svar som inte svarade på frågan och svar som var otydliga. Dessa fritextsvar jämfördes mellan parterna och hade god samstämmighet. Exempel på svar som exkluderades ur materialet var: "Nej", "Alla är dumma", "Jag vet inte", "Någon retade mig" och "Innan vi ska gå in i klassrummet kan det bli lite att alla gör konstiga saker". Svar innehållande att personen i fråga inte ville, kunde eller vågade berätta kodades initialt men valdes i ett senare skede att exkluderas då dessa svar inte bedömdes svara på studiens frågeställningar. Ett exempel på ett svar som således exkluderades var: "Jag vill inte berätta". Om det däremot var tydligt att eleven inte ville, kunde eller vågade berätta i förhållande till en annan person och inte endast i enkäten inkluderades dessa. Ett exempel på ett svar som inkluderades var således: "(...) men vågar inte säga något för vill inte att han ska hata mig". Materialet omfattade 1110 fritextsvar varav 631 från mellanstadieelever och 479 från högstadieelever. Slutligen inkluderades 530 fritextsvar från mellanstadieelever och 410 fritextsvar från högstadieelever.

Fritextsvaren varierade i omfattning från enstaka ord till längre textstycken. Det fritextsvaret med störst omfattning var 229 ord.

Genererandet av initiala koder följdes av en organisering under olika kluster i enlighet med tredje fasen i analysprocessen (Braun & Clarke, 2006). Efter en sammanställning av samtliga kluster indelades dessa i subteman. Detta steg av analysprocessen genomfördes med hjälp av visuella medel i form av tankekartor. Fjärde fasen innebar en utvärdering av subteman. Fritextsvaren lästes igenom ännu ett par gånger för att kontrollera att all relevant data inkluderats inom varje tema. Vissa teman delades ytterligare upp i kategorier för att skapa en tydligare överblick av materialet. Revidering skedde regelbundet under denna process i syfte att granska samstämmigheten av material inom varje tema och undvika överlappning mellan teman.

Femte steget i analysprocessen innebar att definiera och namnge teman. Dessa teman samt tillhörande kategorier bildade slutligen sex stycken huvudteman. Analysprocessens flöde beskrivs genom följande exempel: Fritextsvaret "han tog mig på rumpa" kodades som "Tafs" samt "Rumpa", vilka senare grupperades i ett kluster vid namn "Tafsningar på rumpa". "Tafsningar på rumpa" sorterades in under temat "Beröring". Tillsammans med ytterligare fem liknande teman bildade "Beröring" huvudtemat "Fysiska former". Avslutningsvis analyserades materialet och sammanställdes i studiens resultat i enlighet med analysprocessens sjätte och sista fas (Braun & Clarke, 2006).

Förförståelse.

Trots en induktiv ansats är studien präglad av vissa deduktiva inslag i form av en förförståelse av sexuella trakasserier baserat på egna erfarenheter samt genomgång av tidigare forskning på området. Uppsatsförfattarnas förförståelse grundar sig i teoretisk kunskap och erfarenheter förvärvade på psykologprogrammet på Stockholms Universitet. Utöver en generell förståelse för människans fungerande, utvecklingspsykologi och genus har fördjupade kunskaper gällande sexologi och ungdomars sexualitet och sexuella vanor genererats från valbara kurser inom ramen för programmet. Vidare har båda uppsatsförfattarna utfört en termins psykologpraktik inom barn- och ungdomspsykiatri där kontakt med barn och ungdomars sexuella utveckling och eventuella sammanlänkande svårigheter finns. Uppsatsförfattarna har ytterligare erfarenheter av arbete med barn och ungdomar bland annat inom barn- och ungdomspsykiatri, LSS-verksamhet och behandlingshem. Sexuella trakasserier är vidare ett område som emellanåt är aktuellt i samhällsdebatten vilket oundvikligen inte undgått uppsatsförfattarna. Ovanstående erfarenheter och tidigare förkunskap i kombination med privata upplevelser av sexuella trakasserier kan möjligtvis ha påverkat den annars induktiva analysprocessen.

Resultat

Elevernas fritextsvar kopplade till sexuella trakasserier presenteras nedan i en deskriptiv resultatdel utifrån tematisk analys. Databearbetningen resulterade i sex huvudteman som återger hur mellan- och högstadiееleverna beskriver sina upplevelser av sexuella trakasserier. De sex huvudtemana sammanställdes till *arenor*, *förövare*, *reaktioner*, *fysiska former*, *icke-verbala former* och *verbala former*. Samtliga sex huvudteman med tillhörande subteman redovisas i Tabell 1.

Tabell 1. Sammanställning av grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier i sex huvudteman med tillhörande subteman.

Huvudtema	Subteman
Arenor	Skollokaler Tekniska plattformar Övriga platser
Förövare	Motreaktion Person Strategi
Reaktioner	Beteenden Känslor
Fysiska former	Avklädning Beröring Grov sexuell handling Inhibition Intention till fysisk kontakt Våldsam handling
Icke-verbala former	Betraktad Bevittna Mottaga
Verbala former	Bedömning Initiativ till sexuell kommunikation Informationsspridning Order Tillskrivning Uttryck

I nedanstående text presenteras samtliga sex huvudteman med tillhörande subteman i löpande text. För att tydliggöra respektive tema används citat vid behov för att illustrera och exemplifiera grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier. Stavfel och grammatiska felaktigheter i citaten har genomgående korrigerats för att öka läsbarheten i resultatet. Varje subtema presenteras med beskrivningar som förekommer gemensamt för elever både i årskurs 3-6 och 6-9. I de fall där ytterligare beskrivningar endast förekommer i den ena åldersgruppen redovisas detta. Fortsättningsvis kommer elever i årskurs 3-6 benämnas som mellanstadieelever och elever i årskurs 6-9 benämnas som högstadieelever. När grundskoleelever används som term avses elever på mellanstadiet och högstadiet. Presentationen av samtliga sex huvudteman med tillhörande subteman följs avslutningsvis av en sammanställning av de skillnader som framkommit mellan mellanstadie- och högstadieelevernas beskrivningar.

Arenor

Eleverna rapporterar utsatthet för sexuella trakasserier på flertalet olika platser. Sexuella trakasserier beskrivs av både mellan- och högstadieelever förekomma i skollokaler, på tekniska plattformar samt på övriga platser.

Skollokaler.

Elever på både mellan- och högstadiet rapporterar att sexuella trakasserier förekommer i korridorer, matsal, omklädningsrum samt klassrum. I anslutning till korridorer rapporterar mellanstadieelever att sexuella trakasserier inträffar i kapprum medan högstadieelever nämner skåpen som en plats där dessa händelser äger rum. Omklädningsrum innefattar även duschrum som är en plats där sexuella trakasserier förekommer enligt elever på mellanstadiet. I nära relation till omklädningsrum rapporterar samma åldersgrupp att sexuella trakasserier även förekommer på idrottslektioner, vilket elever på högstadiet ytterligare specificerar i form av sexuella trakasserier som äger rum i simhallen. Mellanstadieelever rapporterar även förekomst av sexuella trakasserier på skolgård och på fotbollsplan. Andra platser som rapporteras i denna åldersgrupp är toalett, trappa, bibliotek, fritids samt i köer.

Tekniska plattformar.

Sexuella trakasserier beskrivs även förekomma på tekniska plattformar. De tekniska plattformar som beskrivs är sms och sociala medier. Snapchat är den enda sociala medieplattformen som uttryckligen benämns av grundskoleeleverna.

Övriga platser.

Grundskoleeleverna rapporterar förekomst av sexuella trakasserier i sociala sammanhang såsom disco och fest. Elever på mellanstadiet beskriver även att sexuella trakasserier kan äga rum i parken medan elever på högstadiet pekar ut bussen som en möjlig plats för sexuella trakasserier.

Förövare

I grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier benämns förövaren och förövarens beteende. I beskrivningarna förekommer skildringar av den utsattas relation till förövaren, på vilket sätt förövaren reagerar på den utsattas försök till att avbryta eller motverka sexuella trakasserier samt olika strategier som den utsatta upplever att förövaren använder sig av.

Motreaktion.

Elever på mellanstadiet och högstadiet rapporterar att förövaren tenderar att ignorera tillsägningar. Tillsägningarna kan komma både från den utsatta själv och från en utomstående person såsom vänner, lärare eller föräldrar. Att förövaren ignorerar tillsägningar beskrivs i form av att förövaren bortser från den tillsägning som görs i stunden.

“En elev har slagit och tagit på mig flera gånger fast jag har sagt att hon måste sluta.”

Grundskoleeleverna beskriver även påstridigt beteende i form av att förövaren fortsätter eller upprepar beteendet trots att förövaren har följt tillsägningen till en början. Samma eller liknande beteende kan med andra ord trots tillsägning förekomma igen vid ett senare

tillfälle. Bland högstadieeleverna förekommer beskrivningar av att förövaren kan ta illa upp och reagera med ilska i situationer där hen blir tillsagd.

Person.

I elevernas beskrivningar av förövaren benämns den utsattas relation till förövaren. Jämnåriga förövare rapporteras kunna vara både klasskamrater och andra elever på skolan. Både mellanstadie- och högstadieelever beskriver även att förövaren kan vara någon som personen har en närmare relation till, exempelvis en kompis eller en partner. I de högre årskurserna beskrivs förövaren kunna vara en före detta partner. En ytterligare kategori av förövare kan vara en person med relation till den utsattas syskon eller klasskamrater, exempelvis en person som går i den utsattas systers eller brors klass.

Jämnåriga förövare är således en ålderskategori av förövare som beskrivs av grundskoleeleverna. Emellertid förekommer även beskrivningar av lärare som vuxna förövare av grundskoleelever i både högre och lägre årskurser. I de lägre årskurserna beskrivs även föräldrar till en annan elev som förövare.

Strategi.

Grundskoleeleverna rapporterar olika strategier som den utsatta upplever att förövaren använder sig av. Elever på högstadiet beskriver att förövare kan utnyttja en alldaglig situation för att dölja sina sexuella motiv.

“Trängsel i korridoren har gjort det svårt att urskilja vem det är som rör en, vilket flera personer använder för att tafsa, nypa en på rumpan och så vidare.”

Elever på mellan- och högstadiet uppger att de kan bli utsatta för sexuella trakasserier när de går förbi förövaren eller när förövaren går förbi dem. Förövaren kan således använda förbigåendet som en strategi för att exempelvis tafsa, bedöma eller betrakta den utsatta.

“När jag gått förbi en grupp med killar i skolan, så slår de mig på rumpan när jag går förbi.”

En ytterligare strategi som beskrivs av grundskoleeleverna är ofrivillig beröring genom kramar. Detta innebär att förövaren berör den utsattas kropp på ett gränsöverskridande sätt men inledningsvis döljer detta genom att förloppet startar i en kram. Bland elever i de lägre årskurserna beskrivs liknande scenarier där förövaren verbalt bortförklarar sitt beteende genom att hävda att beteendet utfördes med en icke-sexuell avsikt.

“På idrotten har vissa killar försökt att ta på mina bröst när det är tacklingssporter men bara sagt: Jag tacklade ju bara!”

Både mellan- och högstadieelever uppger att sexuella trakasserier kan äga rum i en situation där den utsatta upplever att förövaren utför en sexuell handling på skoj. Förövaren kan uttryckligen benämna beteendet som ett skämt eller kan den utsatta uppfatta beteendet som utfört med skämtsamt avsikt. Detta har dock av den utsatta varit obehagligt och uppfattats som ett sexuellt övertramp.

“Kompisar har tagit på mig men bara tyckt att de har varit roligt. Jag tyckte inte det.”

Elever både i de lägre och högre årskurserna upplever att de blivit sexuellt trakasserade av en förövare där handlingen varit oavsiktlig. Detta beskrivs ske genom att förövaren råkar beröra den utsatta i situationer som inte är sexuellt laddade, exempelvis vid lek eller idrott. Vissa grundskoleelever uppger att de varit osäkra på förövarens intention och att det uppstått en förvirring gällande huruvida beteendet utförts i sexuellt syfte eller inte.

Reaktioner

I grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier framkommer skildringar av hur den utsatta reagerat beteendemässigt samt känslomässigt.

Beteenden.

Beteendemässiga reaktioner som sker i direkt anslutning till sexuella trakasserier beskrivs av elever både på mellan- och högstadiet. En form av beteendemässiga reaktioner är verbalt säga ifrån när förövaren utsätter personen för sexuella trakasserier. De verbala försöken att säga ifrån beskrivs i form av att säga sluta, säga nej eller uttrycka att en inte vill. Att istället reagera med tystnad är ytterligare en beteendemässig reaktion som skildras av eleverna.

“Det var någon som smekte mig när jag inte ville, men jag vågade inte säga något.”

Till skillnad från att endast verbalt uttrycka motstånd rapporterar även vissa elever ett fysiskt motstånd. Detta kan ske i form av att den utsatta slår förövaren, för bort förövarens händer eller handgripligen drar ut förövaren ur rummet. En ytterligare form av beteendemässig reaktion är flykt. Detta rapporteras ske genom att fysiskt gå eller springa ifrån förövaren eller att låsa in sig på toaletten som ett försök att undkomma förövaren. Bland mellanstadieeleverna framkommer beskrivningen att bli förstelnad och inte ha kapacitet att reagera med motstånd på annat vis.

Beteendemässiga reaktioner kan även ske efter att sexuella trakasserier har ägt rum, exempelvis genom att påkalla hjälp från andra personer såsom föräldrar, kompisar, lärare, elevhälsopersonal, rektor och polis. Den utsatta eleven beskrivs själv vara den som kontaktar en annan person i syfte att få hjälp. Bland elever på mellanstadiet förekommer beskrivningen att vilja påkalla hjälp men inte våga berätta att en blivit utsatt för sexuella trakasserier. Relaterat till detta finns i de högre årskurserna beskrivningen att inte vilja berätta på grund av övertygelse om att inte bli tagen på allvar. Sexuella trakasserier kan även medföra ett undvikandebeteende för den utsatta eleven.

“Många kollar på tjejers kroppar och det tycker jag är obehagligt och det gör att jag varken vill vara med på gympan eller gå i korridoren.”

Känslor.

Sexuella trakasserier beskrivs ge upphov till en rad olika känslor hos den utsatta eleven. Elever i både lägre och högre årskurser uppger att det känns jobbigt, konstigt, obehagligt, obekvämt, otryggt och äckligt. Vissa elever uppger även att de blir ledsna och kränkta. Irritation och skam är ytterligare två känslor som beskrivs av elever på mellanstadiet.

“Sedan har två tjejer rört mig på bröstet flera gånger och jag gillar inte det. De typ säger att jag inte har några och håller på och rör mig hela tiden. Känns väldigt konstigt och otryggt men jag vågar inte säga nej.”

En återkommande känsla som beskrivs av grundskoleeleverna är rädsla. Rädslan beskrivs handla om att inte våga berätta vad en blivit utsatt för och att inte våga säga ifrån till förövaren i stunden. Rädsla kan även handla om att vara rädd för en tänkbar reaktion från förövaren eller omgivningen samt att även fortsättningsvis bli utsatt. Högstadiееlever beskriver stundvis detta som ångest.

“Jag ville berätta men jag har sådan ångest över detta så jag vet inte var jag ska ta vägen, jag vågar inte prata med någon av mina föräldrar om det för de kommer bara att bli arga.”

Fysisk smärta beskrivs vara kopplat till utsatthet för sexuella trakasserier bland högstadiееlever. Likgiltiga känslor finns däremot beskrivna från elever i både lägre och högre årskurser. En del elever beskriver att de blivit utsatta men inte tagit detta på så stort allvar. Vissa uppger att de inte bryr sig om att de blivit utsatta och andra uppger att upprepad utsatthet har bidragit till denna likgiltiga känsla.

“De har väl sagt saker som är sexuella och allmänt obehagligt men jag har lärt mig att strunta i det totalt.”

Motstridiga känslor beskrivs av elever i både lägre och högre årskurser. Dessa elever uttrycker att de både har positiva och negativa känslor kring den situation som de har upplevt.

Fysiska former

I grundskoleelevernas beskrivningar framkommer skildringar av hur sexuella trakasserier utförs. Dessa beteenden kan delas in i fysiska, icke-verbala samt verbala former av sexuella trakasserier. I detta avsnitt beskrivs fysiska former i form av avklädning, beröring, grov sexuell handling, inhibition, intention till fysisk kontakt samt våldsam handling. Icke-verbala samt verbala former av sexuella trakasserier presenteras i resultatdelens nästkommande två avsnitt.

Avklädning.

En form av fysiska sexuella trakasserier är ofrivillig avklädning. Detta tar sig uttryck genom avdragning eller uppdragning av klädesplagg, exempelvis byxor eller klänningar. Bland elever i de högre årskurserna rapporteras även försök till avklädning genom uppknäppning av bh.

Beröring.

Eleverna uppger att de blivit utsatta för sexuella trakasserier genom fysisk beröring. Den fysiska beröringen rapporteras ske genom att förövaren använder antingen sin hand, mun, könsorgan, rumpa eller ett föremål för att beröra den utsatta.

En form av fysiska sexuella trakasserier där förövaren använder sin hand är tafsningar. Tafsningar beskrivs riktas mot olika delar av kroppen såsom bröst, könsorgan och rumpa. Tafsningar beskrivs även riktas mot andra delar av kroppen såsom axlar, ben, huvud, hår,

höfter, lår, mage, nacke och rygg. I en del fall upplevs tafsningen vara riktad mot en sexualiserad del av kroppen utan att direkt beröra den kroppsdelen.

“(…) ibland kommer han bakifrån och tar mig precis vid bröstet. Inte på bröstet, men för nära för att jag ska känna mig bekväm med att vara vid honom.”

Bland elever i lägre årskurser specificeras tafsningar med ord som att pilla och smeka medan elever i äldre årskurser även beskriver nypningar. Beröring via tafsningar kan även ta sig uttryck i form av att kittla, klämma och peta. En del elever upplever sig ha blivit tafsade på genom kramar.

Förövaren rapporteras i vissa fall använda sin mun på olika sätt för att beröra den utsatta personen. Genom munnen beskrivs förövaren pussa eller slicka på den utsatta elevens kropp eller ansikte. Att förövaren använder könsorgan eller rumpa för att beröra den utsatta eleven rapporteras i flera fall av elever på både mellan- och högstadiet. Detta uppges ske genom att förövaren “juckar”, “twerkar” eller “viftar och trycker” könsorgan eller rumpa mot den utsatta. Bland högstadieeleverna framkommer beskrivningen av att förövaren styrt den utsattas hand så att hen ofrivilligt berört förövarens könsorgan. Att förövaren använt sig av ett föremål för att tafsa eller peta på den utsatta är en form av fysiska sexuella trakasserier som skildras i mellanstadieelevernas beskrivningar av sina upplevelser. Föremål som beskrivs av eleverna inkluderar exempelvis pinnar, pennor eller linjaler.

Grov sexuell handling.

Elever på både mellan- och högstadiet uppger att de blivit tvingade till olika sexuella handlingar såsom puss och hångel. I grundskoleelevernas beskrivningar av upplevelser av sexuella trakasserier finns ett fåtal uppgifter om våldtäkt genom samlag, oralsex och penetration.

Inhibition.

En ytterligare form av fysiska sexuella trakasserier är inhibition som innebär begränsad rörelseförmåga för den utsatta eleven till följd av förövarens beteende. Elever på både mellan- och högstadiet beskriver att de blivit uppträckta mot en vägg eller på annat vis blockerade av förövaren. Mellanstadieelever beskriver vidare flertalet former av inhibition, exempelvis att bli buren, fasthållen, jagad, påhoppad eller att förövaren sitter på den utsatta.

Intention till fysisk kontakt.

Upplevelserna av sexuella trakasserier bland grundskoleeleverna innehåller emellanåt beskrivningar av olika försök till fysisk sexuell kontakt såsom puss, hångel och tafsningar. Detta innebär inte per se fysisk beröring men ett fysiskt närmande sker ändå av förövaren och upplevs av den utsatta som påträngande. Elever i lägre samt högre årskurser beskriver även ett beteende där förövaren är närgången på så vis att personen är gränsöverskridande nära, exempelvis genom att stå eller gå med minimal distans till den utsatta.

Våldsamt handling.

Fysiska former av sexuella trakasserier kan även bestå av handlingar som innehåller någon form av våld. Detta beskrivs i vissa fall inte riktas mot en specifik kroppsdelen,

exempelvis i form av att bli knuffad, puttad eller utsatt för brottnig. Brottnig beskrivs specifikt av elever i lägre årskurser medan att bli knuffad och puttad beskrivs av elever både på mellan- och högstadiet.

Slag, smisk och sparkar mot rumpan beskrivs av elever på både mellanstadiet och högstadiet. Däremot beskrivs slag mot bröst endast från äldre elever och slag mot könsorgan endast från yngre elever. Slag kan även utdelas med föremål såsom en mapp eller pärm.

Icke-verbala former

Fortsättningsvis förekommer även icke-verbala former av sexuella trakasserier i grundskoleelevernas beskrivningar. Icke-verbala former av sexuella trakasserier kan ta sig uttryck på flera olika sätt. Nedan beskrivs dessa i form av att bli betraktad, att bevittna samt att mottaga.

Betraktad.

Både mellanstadiet- och högstadieelever beskriver att de blivit betraktade i form av oönskade blickar från förövare. Blickarna är i samtliga fall riktade mot den utsattas kropp och upplevs som påträngande och sexuella. I vissa fall uppfattas blickarna vara riktade mot en specifik kroppsdel såsom bröst och rumpa. Elever i lägre årskurser rapporterar även blickar riktade mot könsorgan.

“(…) det är en kille i vår klass som kollar på tjejs rumpor och ifall man har uringade tröjor eller liknande så kollar han där också.”

Vissa elever upplever att de blivit betraktade under en längre period och beskriver skeendet i form av att förövaren har stirrat på dem. Detta beskrivs inte genomgående som sexuellt men däremot intensivt och obehagligt. För somliga elever i de högre årskurserna beskrivs stirrandet vara förknippat med en känsla av att bli iakttagen. Skildringar återfinns bland elever i de lägre årskurserna att de blivit betraktade i form av att förövaren har spionerat på dem.

Elever både på mellanstadiet och högstadiet rapporterar att förövare har fotograferat dem utan tillstånd. Detta beteende varierar från att innebära fotografering av de utsatta utan kläder till att fotografera dem i icke-sexuella situationer. Några elever i de högre årskurserna beskriver vidare att dessa bilder har distribuerats utan godkännande.

I vissa fall betraktar förövaren den utsatta inte enbart på avstånd utan gör en aktiv handling för att kunna se den utsattas kropp. Att bli ofrivilligt blottad är emellertid endast rapporterat av yngre elever.

“En elev drog bort duschdraperiet när jag duschade.”

Bevittna.

Yngre elever beskriver att de upplevt sexuella trakasserier genom att bevittna förövaren utföra sexuella handlingar som inte nödvändigtvis varit riktade mot den utsatta. Detta kan vara i form av att förövaren onanerar, berör sitt kön, visar kroppsdelar och/eller demonstrerar sexuella handlingar. “(…) de har runkat överallt i omklädningsrummet.”

Sexuella trakasserier genom att bevittna kan även innebära att den utsatta ser förövaren utöva ett sexuellt kroppsspråk som upplevs som ovälkommet för den utsatta. Med detta beteende upplever den utsatta att förövaren signalerar sexuella budskap eller inviter genom gester eller miner. Elever i de högre årskurserna exemplifierar detta med att förövaren slickar sig runt munnen på ett upplevt sexuellt sätt. Gester kan även innebära att förövaren gör sexuella tecken som uppfattas som stötande.

Mottaga.

Utöver att enbart bevittna ovälkomna sexuella handlingar rapporterar elever både på mellan- och högstadiet att de ofrivilligt mottagit sexuella bilder eller föremål.

“Det var en kille i min klass som skickade videos och bilder på sig själv även fast jag sa nej.”

Verbala former

En ytterligare form av sexuella trakasserier beskrivs i form av verbala sexuella trakasserier. Nedan sammanfattas grundskoleelevernas upplevelser av dessa som bedömning, initiativ till sexuell kommunikation, order, informationsspridning, tillskrivning samt uttryck.

Bedömning.

Bland grundskoleeleverna finns rapporter om att bli bedömd genom kommentarer relaterade till kroppen, ofta på ett nedlåtande sätt. Kommentarererna kan antingen vara riktade mot en specifik kroppsdel eller innebära en bedömning av hela kroppen på ett sexualiserat vis. Några av de kroppsdelar som rapporteras vara föremål för bedömning är bröst, rumpa och könsorgan.

“De sa att jag har liten snopp.”

Kommentarer som innebär att förövaren bedömer den utsattas kropp kan vara i negativa såväl som positiva termer. Trots att förövaren i vissa fall bedömer den utsattas kropp utan nedvärderande ord beskrivs situationen i form av sexuella trakasserier från den utsattas perspektiv.

“De har (...) kallat mig saker som sexig och att jag har stora bröst och rumpa.”

Förövaren kan även bedöma den utsattas utseende. Detta är främst kopplat till vikt men kan även inkludera bedömning av längd, hår- och hudfärg. Bland äldre elever förekommer beskrivningen att detta även kan följas av en kommentar som innebär att förövaren ställer den utsattas utseende i kontrast till rådande kroppsideal.

I relation till personens utseende och kroppsutveckling finns även uppgifter kring att personer i de lägre årskurserna erhåller negativa kommentarer kopplade till menstruation, främst avsaknad av denna. Förövaren beskrivs även kunna bedöma andra människors attribut, exempelvis genom att kommentera den utsattas skratt på ett negativt sätt. Liknande kommentarer kan även innebära nedvärderande ord gällande kläder eller hygien.

“Jag har blivit kommenterad på min klädstil, att jag har "för lite kläder på mig" bara för att jag visat en liten del av magen.”

Elever på både mellan- och högstadiet beskriver att förövaren ofta bedömer och värderar personer utifrån deras kön. Flera av dessa kommentarer beskrivs vara nedvärderande mot det kvinnliga könet. Flertalet elever beskriver att förövaren uttrycker att kvinnor inte kan göra vissa saker eller att de ska bete sig på ett visst sätt enbart på grund av könstillhörighet. Kommentarer som innebär att det kvinnliga könet värderas lägre än det manliga könet finns även beskrivet bland de äldre eleverna.

“En kille på fotbollsplan sa åt mig att gå, bara för att jag var tjej.”

“Personen nedvärderar tjejer/kvinnor och påstår att män är bättre än kvinnor.”

Förövaren kan även kommentera personen på ett nedvärderande sätt oavsett kön, vilket främst beskrivs i de högre årskurserna. I sammanhanget poängteras dessutom att förövaren kan bedöma kroppsdelar eller utseende i form av betygsättning.

Initiativ till sexuell kommunikation.

I grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier återfinns flera olika former av initiativ till sexuell kommunikation. Denna kommunikation kan innebära sexuella frågor från förövaren, exempelvis frågor som handlar om huruvida den utsatta har deltagit i diverse sexuella handlingar, vilken typ av underkläder hen använder eller frågor om könsorgan. Dessa typer av frågor rapporteras från äldre såsom yngre elever. Bland äldre elever rapporteras även att förövaren har frågat om var på kroppen hen får tafs. Dessa frågor skiljer sig något ifrån sexuella inviter som istället innebär att förövaren frågar om den utsatta vill delta i sexuella handlingar med förövaren eller kommunicerar att hen själv vill ha sex med den utsatta.

Äldre elever rapporterar vidare att förövaren kan efterfråga sexuella bilder från den utsatta. I kontrast till detta kan förövaren erbjuda bilder på sig själv genom att exempelvis fråga den utsatta om hen vill ha sexuella bilder av honom eller henne.

Endast yngre elever rapporterar att de varit i sammanhang där det förekommit samtal kring sex som de upplevt som påträngande och ovälkommet. I dessa fall behöver inte personen i fråga inte själv vara involverad i samtalet för att det ska upplevas som obehagligt.

“Pratat om äckliga saker i matsalen och man vill inte höra. Man vill äta och inte höra på äckliga saker.”

Informationsspridning.

Eleverna beskriver att förövaren utan tillåtelse kan sprida information om den utsatta. Denna information kan vara påhittad och sprids i dessa fall i form av rykten.

“Det var en gång när det spreds tre rykten om mig att jag hade haft sex med en i klassen och betett mig illa och äcklat mig men det var inte sant.”

Förövaren kan ytterligare berätta vidare sann information som delgetts av en annan person i förtroende. I dessa fall sprids informationen i form av hemligheter. Detta fenomen beskrivs endast av elever på mellanstadiet.

Order.

Förövaren kan använda sig av verbala uppmaningar för att styra den utsatta till att utföra sexuella beteenden enligt vad förövaren vill. Verbala uppmaningar beskrivs av grundskoleeleverna handla om att visa delar av kroppen, att klä av sig eller ge oralsex. Verbala uppmaningar beskrivs emellanåt även innehålla hot eller hotfulla kommentarer.

“(…) han har sagt att han ska våldta min vän, att jag ska visa delar av min kropp som jag verkligen inte vill visa.”

Hot kan dock även förekomma utan en specifik uppmaning. I dessa fall tycks hotet inte innebära en uttalad specifik förväntan på den utsattas beteende men däremot leda till en känslomässig reaktion.

“En kille satt på mig och sa att han var en fara för min oskuld.”

Tillskrivning.

Verbala sexuella trakasserier kan ske genom att förövaren tillskriver den utsatta en relation, sexuell läggning, ett kön eller beteende som personen i fråga inte har, gör eller upplever sig tillhöra. Att tillskriva den utsatta en relation kan göras genom att påstå att personen är i en kärleks- eller sexuell relation med förövaren eller en annan person. Förövaren kan på liknande sätt tillskriva personer en sexuell läggning som dessa inte tillskriver sig själva eller beskriver sig vara osäkra kring.

“(…) kallat en bög. Känner själv att jag är osäker på min sexuella läggning och tar lite illa upp om och ifall jag skulle vilja vara homosexuell.”

Tillskrivning av beteende innebär att förövaren påstår att den utsatta har utfört en handling som hen inte har gjort. Påståendena beskrivs kunna handla om att den utsatta har utfört sexuella handlingar, tittat på pornografiskt material, spanat på någon annans kropp eller sålt sina underkläder.

Till skillnad från ovanstående tillskrivningar som rapporteras i både på mellan- och högstadiet förekommer tillskrivning av kön endast bland de äldre eleverna. Detta innebär att förövaren påstår att den utsatta har könsorgan som inte stämmer överens med personens biologiska kön.

Uttryck.

Avslutningsvis är det inte enbart vad förövaren säger som avgör huruvida förövarens verbala beteende uppfattas som sexuella trakasserier utan detta påverkas även av hur förövaren uttrycker sig. Vissa grundskoleelever beskriver att förövarens förhöjda ljudvolym i vissa sammanhang kan bidra till en obehaglig känsla.

Verbala sexuella trakasserier utan ord kan innehålla ljud som uppfattas som stötande. I de lägre årskurserna beskrivs dessa ljud i form av pruttljud och pussljud. Mellan- samt högstadieelever rapporterar att de blivit utsatta för ljud i form av visslingar, stön, sång och skratt. Några elever i de högre årskurserna beskriver att förövaren ibland kan uttrycka sig verbalt på ett främmande språk. Trots att den utsatta inte nödvändigtvis förstår innebörden uppfattas det ändå som obehagligt.

Något som alltid beskrivs förekomma med en nedvärderande ton är olika svordomar som beskrivs i hög utsträckning bland elever i grundskolan, särskilt på mellanstadiet. Svordomar kan innehålla könsord och/eller skällsord.

Skillnader mellan mellanstadie- och högstadieelevers upplevelser

Grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier återfinns i samtliga sex huvudteman samt subteman. Grundskoleeleverna rapporterar således i hög grad liknande upplevelser av sexuella trakasserier. Trots att mellanstadie- och högstadieelevernas rapporteringar har mycket gemensamt benämns dessa upplevelser emellanåt på något olika sätt och i vissa fall återfinns även olikheter mellan de olika åldersgrupperna. Detta avsnitt har för avsikt att presentera de områden inom vilka grundskoleelevernas rapporteringar skiljer sig åt.

Vad gäller *arenor* för sexuella trakasserier föreligger inga större skillnader gällande vilka platser som rapporteras mellan mellanstadie- och högstadieelever. Mellanstadieeleverna rapporterar emellertid fler platser som inte nämns av de äldre eleverna. Dessa är skolgård, fotbollsplan, toalett, trappa, bibliotek, fritids och i köer. Mellanstadieeleverna rapporterar även sexuella trakasserier i parker medan högstadieeleverna rapporterar liknande händelser på bussar.

Gällande jämnåriga *förövare* benämns före detta partners i de högre årskurserna, medan det i de lägre årskurserna återfinns en beskrivning av förövaren som en förälder till en annan elev. Högstadieeleverna beskriver att förövaren kan ta illa upp och reagera med ilska, något som inte framkommer bland mellanstadieeleverna. Endast elever på mellanstadiet beskriver att förövaren kan bortförklara sitt beteende genom att påstå att beteendet utfördes med en icke-sexuell avsikt eller att beteendet inte gjordes avsiktligt.

Att *reagera* i form av att bli förstelnad rapporteras endast av mellanstadieeleverna. Inom samma åldersgrupp rapporteras en vilja att påkalla hjälp men en rädsla som hindrar en från detta. Relaterat till motstånd inför att påkalla hjälp rapporteras en vilja till att berätta men övertygelse om att inte bli tagen på allvar i de högre årskurserna. Rädsla som en känslomässig reaktion beskrivs både av mellanstadie- och högstadieeleverna. I de högre årskurserna beskrivs emellertid rädsla av vissa som ångest. Bland högstadieeleverna beskrivs fysisk smärta, något som inte rapporteras bland de yngre eleverna.

Fysiska former av sexuella trakasserier kan innebära ofrivillig avklädning, vilket rapporteras av yngre såsom äldre elever. Uppknäppning av bh som en form av ofrivillig avklädning beskrivs emellertid endast av elever i högre årskurser. Fysiska sexuella trakasserier i form av tafsningar beskrivs i något olika termer där yngre elever benämner att förövaren pillar eller smeker medan högstadieelever rapporterar nypningar. Endast mellanstadieelever uppger att förövaren använt sig av ett föremål för att tafsa eller peta. Elever på högstadiet rapporterar att förövaren har styrt den utsattas hand till att ofrivilligt beröra förövarens könsorgan, något som inte återfinns i beskrivningar av mellanstadieeleverna.

Att inhibera den utsatta är ytterligare en form av fysiska sexuella trakasserier. Mellanstadieeleverna beskriver fler former av inhibition än högstadieeleverna,

exempelvis att bli buren, fasthållen, jagad, påhoppad eller att förövaren sitter på den utsatta. Endast i lägre årskurser beskrivs även brottning. Relaterat till detta förekommer slag som en form av fysiska sexuella trakasserier på mellanstadiet såväl som högstadiet. Slagen rapporteras riktas mot liknande kroppsdelar med undantag för att slag mot bröst endast rapporteras på högstadiet och slag mot könsorgan endast rapporteras på mellanstadiet.

Gällande *icke-verbala* sexuella trakasserier beskrivs blickar som är riktade mot könsorgan endast på mellanstadiet. Att förövaren stirrar på den utsatta beskrivs uttryckligen på högstadiet vara förknippat med en känsla av att bli iakttagen, däremot förekommer beteendet att stirra även bland mellanstadietseleverna. Relaterat till detta beskriver elever på mellanstadiet att de blivit utsatta för att bli spionerade på. När det gäller fotografering är det endast de äldre eleverna som beskriver att dessa bilder har distribuerats vidare utan godkännande. Att bli ofrivilligt blottad samt att bevittna sexuella handlingar som en form av icke-verbala sexuella trakasserier förekommer endast i beskrivningar från yngre elever. Däremot återfinns rapporteringar om att bevittna förövarens kroppsspråk i form av stötande miner och gester från elever på både mellan- samt högstadiet. Elever i högre årskurser är ensamma om att exemplifiera detta i form av att förövaren slickar sig runt munnen.

Gällande *verbala* sexuella trakasserier i form av att förövaren bedömer och kommenterar den utsattas utseende är det endast äldre elever som rapporterar att det kan följas av att förövaren ställer den utsattas utseende i kontrast till rådande kroppsideal. Enbart elever på mellanstadiet rapporterar nedlåtande kommentarer kopplat till kroppsutveckling och mens. Däremot är det endast elever på högstadiet som rapporterar kommentarer som explicit innebär att den utsatta inte duger. I samma åldersgrupp rapporteras att förövaren kan tillskriva den utsatta ett kön som inte stämmer överens med personens biologiska kön.

Vad gäller initiativ till sexuell kommunikation rapporterar enbart äldre elever att förövaren har frågat om var på kroppen hen får tafsä samt att förövaren efterfrågar sexuella bilder från den utsatta. Mellanstadietselever rapporterar att de varit i sammanhang där det förekommit samtal kring sex som de upplevt som påträngande och ovälkommet, något som inte återfinns i högstadietselevernas beskrivningar. Informationsspridning i form av att förövaren sprider hemligheter rapporteras förekomma endast bland elever på mellanstadiet. Likaså beskriver enbart yngre elever ljud utan ord i form av prutt- och pussljud som verbala sexuella trakasserier. I de högre årskurserna rapporteras att förövaren kan uttrycka sig verbalt på ett främmande språk. Svordomar förekommer både på mellan- och högstadiet, dock i högre utsträckning bland de yngre eleverna.

Sammanfattningsvis har mellanstadiet- och högstadietselevernas beskrivningar av sexuella trakasserier mycket gemensamt men det föreligger också vissa skillnader. Vissa upplevelser benämns emellanåt på något olika sätt och i vissa fall återfinns även olikheter mellan de olika åldersgrupperna. De främsta olikheter som framträder är att yngre elever rapporterar att sexuella trakasserier förekommer på fler platser och genom vissa sätt som inte rapporteras av äldre elever, exempelvis genom brottning och andra former av inhibition, ofrivilligt blottande och påträngande samtal om sex. Det framkommer även olikheter kopplat till den utsattas relation till förövaren i de olika åldersgrupperna samt

att endast mellanstadieelever rapporterar att förövaren använder sig av verbal bortförklaring för sitt beteende. Yngre elever rapporterar vidare förstelning som en beteendemässig reaktion medan äldre elever är ensamma om att beskriva fysisk smärta. Detta besvarar studiens andra frågeställning som avsåg undersöka om det finns skillnader gällande upplevelser av sexuella trakasserier mellan grundskoleelever i årskurs 3-6 och årskurs 6-9 och i så fall vilka.

Diskussion

Syftet med föreliggande studie var att kvalitativt undersöka hur svenska grundskoleelever på mellan- och högstadiet beskriver sina upplevelser av sexuella trakasserier. Fritextsvar kopplade till sexuella trakasserier från en enkätundersökning utförd av Friends bearbetades kvalitativt. Utifrån tematisk analys identifierades sex huvudteman: *arenor*, *förövare*, *reaktioner*, *fysiska former*, *icke-verbala former* samt *verbala former*. Huvuddragen i resultatet innefattar att det finns många olika former av sexuella trakasserier som kan förekomma på många olika arenor där förövare emellanåt tycks använda sig av flertalet strategier för att maskera ett gränsöverskridande beteende. Utsatthet för sexuella trakasserier leder till känslö- och beteendemässiga reaktioner som bör uppmärksammas och hanteras. Vidare är sexuella trakasserier ett problem som finns bland mellanstadie- såväl som högstadieelever och tar sig uttryck på liknande vis oberoende ålder. Samtliga teman diskuteras nedan i relation till tidigare forskning. Studiens metodologiska styrkor och begränsningar diskuteras vidare och följs av sammanfattande slutreflektioner och praktiska implikationer av studiens resultat. Avslutningsvis presenteras förslag för framtida forskning.

Resultatdiskussion

I det följande presenteras inledningsvis respektive huvudtema med en kort resultatsammanfattning. Reflektioner som väckts i samband med studiens resultat lyfts och resultatet diskuteras utifrån tidigare forskning.

Arenor.

Sexuella trakasserier förekommer på många olika platser i skolmiljön såväl som utanför skolan. Arenor inom vilka elever rapporterar att sexuella trakasserier förekommer är sammanfattningsvis skollokaler, tekniska plattformar samt övriga platser. Att offentliga utrymmen i skolmiljön utgör en arena för sexuella trakasserier går i linje med tidigare amerikansk såväl som svensk forskning (American Association of University Women, 2001; Lichty & Campbell, 2012; Osbeck, Holm, & Wernerson, 2003). Att minska risken för utsatthet i skolmiljön kan innebära ett preventivt arbete som syftar till att reducera platser inom vilka förövare har möjlighet att utsätta andra för sexuella trakasserier. En möjlig faktor som skulle kunna påverka förekomsten av sexuella trakasserier i skollokaler är antalet vuxna personer närvarande. Utöver ökad närvaro av personal i skolan är upplevt stöd av vuxna ytterligare en faktor som kan påverka förekomsten av sexuella trakasserier (Doty et al., 2017; Gruber & Fineran, 2016). I situationer i skolan där personal är otillgänglig eller osynlig kan förövare utsätta andra elever för sexuella trakasserier med en mindre risk för att beteendet tillrättavisas och/eller leder till konsekvenser. Det är dock möjligt att förövare fortsättningsvis utsätter andra elever trots en ökad närvaro av vuxna. Strategier som återfinns i grundskoleelevernas beskrivningar kan i dessa situationer eventuellt öka och användas av förövaren som ett sätt att maskera sina beteenden så att

dessa inte syns eller märks. Att öka antalet vuxna personer på de arenor där sexuella trakasserier förekommer innebär emellertid inte en heltäckande lösning på problemet. Eventuellt kan det bidra till en minskning av sexuella trakasserier i de miljöer där vuxna är tillgängliga men det finns inget som motsäger att förövare inte kommer använda andra eller finna nya arenor som substitut för de som släcks ut.

Utöver fysiska offentliga utrymmen som arenor förekommer sexuella trakasserier även på tekniska plattformar vilket är ett resultat som är förenligt med tidigare forskning (American Association of University Women, 2011; Friends, 2017b). Internet möjliggör att förövaren kan utsätta elever utanför skoltid utan att behöva vara fysiskt närvarande vilket i viss mån komplicerar ett preventivt arbete inom skolan. Ökad närvaro av vuxna, skolpersonal såväl som föräldrar, på internet kan dock bidra till fler möjligheter att ingripa vid observerad utsatthet. Ännu en preventiv insats i sammanhanget kan vara att öka barn och ungas kunskap gällande internet, anonymitet och hanteringsstrategier att använda om någon blir utsatt. Komplicerande faktorer består dock av det faktum att kommunikation via internet medför en ökad möjlighet för förövaren att på ett snabbt och eventuellt anonymt sätt kunna utsätta andra. Tekniska plattformar som en arena för sexuella trakasserier är även tillgängligt som medel för förövaren att använda obegränsat vilket motiverar åtgärder även utanför skolan. I den bästa av världar uppmärksammas och hanteras sexuella trakasserier på individ- såväl som samhällsnivå för att angripa fenomenets omfattning.

Förövaren kan använda sig av strategier för att utnyttja en alldaglig situation för att maskera ett gränsöverskridande beteende. Många av dessa strategier kan sammankopplas med flera olika arenor där sexuella trakasserier uppges förekomma. Gällande utsatthet för sexuella trakasserier i korridorer kan förbigående eller trängsel utgöra situationer där strategier kan användas. Trängsel såväl som avsaknad av andra personer i korridorer kan exempelvis utgöra tillfällen som innebär att förövaren diskret kan utsätta andra utan att själv bli påkommen. Bortförklaringar av gränsöverskridande beteende som en ytterligare strategi uppges bland annat ske i idrottsliga sammanhang. Att sexuella trakasserier vanligen förekommer i dessa sammanhang kan tänkas vara sammankopplat med det faktum att dessa platser innebär viss fysisk kontakt såväl som ökad fysisk aktivitet. Fysisk kontakt, som är en naturlig del i idrottsundervisning, kan utnyttjas i form av gränsöverskridande beteenden från förövaren som sedan bortförklaras med detta sammanhang som argument.

Arenor kopplade till idrottsliga sammanhang såsom omklädningsrum och dusch innebär vidare naturliga platser för avklädning. Avklädning och nakenhet kan ge associationer till sexuella situationer trots att det inte uppträder i ett sexuellt sammanhang. Det kan dock eventuellt trigga igång sexuella beteenden. Associationer till sexuella situationer är inte lika tydliga i andra skolsammanhang vilket kan vara en bidragande förklaring till varför omklädningsrum, dusch och tillhörande gymnastiklokaler rapporteras som arenor för sexuella trakasserier i denna såväl som andra studier (Espelage et al., 2015; Timmerman, 2003). Det är dock av vikt att poängtera att inte endast dessa miljöer triggar sexuella beteenden då många andra skollokaler likväl utgör arenor för sexuella trakasserier. En beskrivning av vilka miljöer där sexuella trakasserier förekommer är dock viktigt för att identifiera var preventiva insatser bör riktas. Det faktum att många arenor beskrivs av

grundskoleeleverna indikerar ytterligare att sexuella trakasserier är ett utbrett problem som kräver dessa riktade insatser.

Förövare.

I grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier förekommer skildringar av förövaren, den utsattas relation till förövaren, på vilket sätt förövaren reagerar på den utsattas försök till att avbryta eller motverka sexuella trakasserier samt olika strategier som den utsatta upplever att förövaren använder sig av. Förövaren beskrivs av grundskoleeleverna i många fall vara en annan jämnårig elev eller kompis, vilket är ett resultat som går i linje med tidigare forskning (Ashbaughm & Cornell, 2008; Friends, 2017a). Studier på området undersöker vanligen specifikt sexuella trakasserier som ett fenomen mellan jämnåriga men dock uppmärksammas även vuxna som förövare av tidigare forskare (American Association of University Women, 1993). Vuxna i skolmiljön, främst i form av lärare, pekats ut som förövare även i denna studie.

I föreliggande studie återfinns beskrivningar av hur förövare ignorerar den utsattas tillsägning och fortsätter eller upprepar sexuella trakasserier. I linje med flertalet teorier som förklarar sexuella trakasserier i form av våld och makt (Collinson & Hearn, 2005; Fineran & Bennett, 1999; Gådin, 2012) kan ett upprepat gränsöverskridande beteende och ignorans för den utsattas reaktion vara ett sätt för förövaren att befästa sin maktposition gentemot andra. Genom att inte besvara den utsattas uppmaning och önskan om att beteendet ska upphöra ställer sig förövaren över den utsatta i termer av makt. Upprepade sexuella trakasserier kan med andra ord vara ett sätt för förövaren att sätta den utsatta i ett läge som stärker förövarns position och status i förhållande till andra jämnåriga. En annan möjlig förklaring kan vara att förövaren inte uppmärksammar allvaret i sitt beteende. I all naivitet kan förövaren fortsätta utsätta eleven då förövaren själv inte agerar utifrån samma avsikt som uppfattas av den utsatta. Den senare möjliga förklaringen kan på ett relativt enkelt sätt hanteras genom att barn och unga erhåller större kunskap om vad vissa beteenden kan resultera i för konsekvenser. Att fånga upp de barn och unga som faktiskt vågar säga ifrån är också av vikt för att motverka utsläckning av beteendet. Tystnad som en följd av att tillsägelser inte uppmärksammas och/eller tas på allvar kan bidra till en risk för normalisering av sexuella trakasserier.

Många av de utsatta eleverna uppger att förövaren utövar sexuella trakasserier med någon form av strategi som tidigare diskuterats i relation till arenor. Strategier är ett veterligen ännu utforskat område av sexuella trakasserier. Att förövaren använder sig av en strategi för att dölja sina sexuella motiv pekar på att förövaren är medveten om att beteendet är felaktigt och används för att maskera ett gränsöverskridande beteende. Beteenden som ur den utsattas perspektiv kan uppfattas som strategier behöver dock inte nödvändigtvis vara strategiskt uttänkt av förövaren. Beteenden kan uppfattas som sexuella fastän förövaren inte utför beteendet med sexuell avsikt. Detta ger stöd för att sexuella trakasserier är en komplex företeelse då det innebär att beteenden måste uppfattas som sexuella och påträngande från den utsattas perspektiv trots att förövaren inte alltid agerar utifrån denna intention.

Reaktioner.

Resultatet i föreliggande studie visar att elever som blir utsatta för sexuella trakasserier kan reagera både beteendemässigt och känslomässigt. I stunden kan beteendemässiga

reaktioner innebära att den utsatta verbalt och/eller fysiskt uttrycker motstånd, flyr eller blir förstelnad. Tidigare forskning visar att sexuella trakasserier upplevs på olika sätt beroende på den kontext som beteendet uppträder i vilket har betydelse för den utsattas efterföljande reaktion. Den beteendemässiga reaktionen är beroende av vem förövaren är, hur många som trakasseras och var företeelsen tar plats (Gådin, 2012). Liknande former av sexuella trakasserier utfört av samma förövare kan således upplevas på olika sätt beroende på i vilken situation det uppträder. Vissa elever kan även tänkas uppvisa samma beteendemässiga reaktion oberoende förövare medan andra elever kan tänkas reagera på olika vis beroende på vem förövaren är. Förövarens relation till den utsatta skulle ytterligare kunna förklara vilken typ av beteendemässig reaktion den utsatta uppvisar. Är förövaren en person med nära relation till den utsatta är det tänkbart att detta innebär att den utsatta vågar säga ifrån eller uttrycka motstånd på ett sätt som hen inte vågar om förövaren är främmande. Tvärtom kan en nära relation också ge upphov till tystnad på grund av rädsla att förstöra en vänskaplig relation och befarade svårigheter att upprätthålla relationen efter att motstånd uttryckts. Beteendemässiga reaktioner som en följd av sexuella trakasserier är således individuella såväl som kontextberoende. Detta innebär vidare att efterföljande hjälp alltid måste anpassas efter varje enskild situation.

De beteendemässiga reaktionerna som finns beskrivna i grundskoleelevernas upplevelser av sexuella trakasserier kan förstås utifrån de reaktioner som i litteraturen beskrivs som kamp- och flyktrespons. Begreppet flykt- och kamprespons inbegriper kroppens fysiologiska svar på hotfulla stimuli i miljön (Kunimatsu & Marsee, 2012). Kroppens reaktion i antingen kamp eller flykt avgörs av den utsattas emotionella och kognitiva bedömning av hotfulla stimuli. Begreppet kamp- och flyktrespons har senare utökats med andra reaktioner såsom frysrespons (Bracha, Williams, Ralston, Bracha, & Matsukawa, 2004) vilket överlappar med grundskoleelevernas beskrivning av förstelnad. Enligt dessa teorier kan således elevernas beteendemässiga reaktioner förklaras av den emotionella och kognitiva bedömning som sker i stunden. Den emotionella och kognitiva bedömningen huruvida situationen samt förövarens beteende är hotfullt eller inte kan vidare påverkas av kontexten som det uppträder i såväl som individuella faktorer. Dessa kan tänkas samspela i skapandet av den utsattas beteendemässiga reaktion.

Beteendemässiga reaktioner i efterhand innefattar att den utsatta kan påkalla hjälp från andra personer vilket kan ses som positivt i den mening att det sannolikt bidrar till att företeelsen avbryts eller upphör. Dock går det inte av resultatet att utläsa vad den påkallade hjälpen har bidragit till eller om denna har varit effektiv. I resultatet skildras även elever som inte velat eller vågat påkalla hjälp från andra. Att inte vilja eller våga berätta om sin utsatthet kan ses som problematiskt då det kan bidra till att förövarens beteende gentemot den utsatta fortlöper. Utöver detta kan det också utgöra en risk för att ytterligare personer blir utsatta till följd av att bristande information kring förövarens beteende möjliggör fortsatta sexuella trakasserier. I elevernas beskrivningar förekommer även information om att sexuella trakasserier kan bidra till problematiska beteendemässiga reaktioner såsom ett undvikande av platser och sammanhang vilket kan leda till ytterligare negativa konsekvenser för den utsatta. Att få fler elever att vilja och våga berätta om sina upplevelser och utsatthet för sexuella trakasserier är således viktigt både för att hjälpa den utsatta eleven bearbeta sina upplevelser men också för att förhindra eventuell vidare utsatthet för fler elever.

Utöver beteendemässiga reaktioner kan sexuella trakasserier ge upphov till en rad olika känslor hos den utsatta, däribland rädsla och obehag. Dessa känslor har rapporterats av utsatta elever även i tidigare studier där utsatthet för sexuella trakasserier varit associerat till bland annat otrygghet och sämre psykisk hälsa (Witkowska & Menckel, 2005). Känslor som rapporterats i tidigare studier såsom rädsla, förvirring och oro (American Association of University Women, 2001; Dahlqvist et al., 2016) framkommer även i föreliggande studies resultat. Ytterligare associerade svårigheter som framkommit i tidigare forskning såsom hög skolfrånvaro (Kaltiala-Heino et al., 2016; Witkowska & Menckel, 2005), koncentrationssvårigheter, minskad aptit och skolk (American Association of University Women, 2001) återfinns inte i grundskoleelevernas beskrivningar. Trots att dessa associerade svårigheter inte rapporterats innebär det nödvändigtvis inte att de utsatta grundskoleeleverna inte påverkas på liknande sätt. Det är möjligt att detta resultat är en följd av metodologiska begränsningar i form av att enkätfrågorna inte uttryckligen fokuserade på associerade svårigheter. Att sexuella trakasserier ger upphov till negativa känslor hos den utsatta är emellertid något som uppvisas både i tidigare forskning och föreliggande studie.

Utöver negativa känslor beskriver grundskoleeleverna även motstridiga känslor. Motstridiga känslor kan innebära att elever upplever situationer som kan klassificeras som sexuella trakasserier negativt såväl som positivt. Sexuellt utforskande kan upplevas positivt när det sker ömsesidigt men kan emellertid i vissa situationer leda till övertramp. Grundskoleeleverna är mitt uppe i en period av pubertal utveckling som ofta innebär ett ökat intresse för sexualitet och lust (Pellegrini, 2002). Detta förhöjda intresse kan tänkas leda till ett ökat utforskande där ungdomen provar sig fram och testar gränser. Motstridiga känslor i detta sammanhang skulle kunna innebära att det är svårt att avgöra huruvida det sexuella utforskandet sker ömsesidigt eller när den andra personen faktiskt går över gränsen. Även situationer som initialt varit skämtsamma kan övergå till situationer som upplevs obehagliga om förövarens beteende eller uttryck förändras till något som upplevs gränsöverskridande. Att känna positiva känslor efter att ha blivit utsatt för sexuella trakasserier skulle eventuellt kunna vara förknippat med en känsla av skam vilket skulle kunna utgöra ett hinder för att berätta om sin utsatthet. Som aktör i ett preventivt arbete är det således av vikt att ha förståelse för de känslor som sexuella trakasserier kan leda till för att ha möjlighet att validera de inblandade personerna och kunna erbjuda effektiv hjälp.

Sexuella trakasserier kan ytterligare resultera i likgiltiga känslor vilket beskrivs vara en reaktion till följd av en upprepad exponering för dessa företeelser. Likgiltighet kan indikera att sexuella trakasserier normaliseras vilket är ett faktum som framkommer bland barn och unga även i tidigare forskning (Gådin, 2012; Lee, Croninger, Linn, & Chen, 1996; Young & Raffaele Mendez, 2003). Det faktum att sexuella trakasserier är ett utbrett fenomen kan ytterligare bidra till en normalisering av företeelsen. Studiens resultat indikerar att en normaliseringsprocess startar redan på mellanstadiet, bland annat med stöd i att elever i denna åldersgrupp beskriver upplevelsen av att sexuella trakasserier resulterar i likgiltiga känslor. Då föreliggande studie inte har undersökt barn yngre än de som går i årskurs 3 är det svårt att redogöra för huruvida normaliseringsprocessen startar tidigare än så.

Fysiska former.

I grundskoleelevernas beskrivningar framkommer skildringar av hur sexuella trakasserier utförs. Fysiska former av sexuella trakasserier beskrivs i form av avklädning, beröring, grov sexuell handling, inhibition, intention till fysisk kontakt samt våldsam handling. Av dessa nämns vanligen tafsningar (vilket innefattas av föreliggande studiens "beröring") och sexuellt våld (vilket innefattas av föreliggande studiens "grov sexuell handling") i tidigare forskning (Vega-Gea, Ortega-Ruiz, & Sánchez, 2016). Föreliggande studie bidrar till en bredare beskrivning av vad fysiska former av sexuella trakasserier innebär genom att även inkludera avklädning, inhibition, intention till fysisk kontakt samt våldsam handling.

Många grundskoleelever rapporterar beröring i form av tafsningar. I de fall då tafsningar är i form av snabba rörelser kan de upplevas som relativt enkelt genomförbara vilket kan vara en bidragande förklaring till dess omfattning. Resultatet visar att tafsningar kan ske på många olika kroppsdelar. Även om förövaren inte berör den utsatta på ett ställe som är explicit sexuellt kan beteendet ändå uppfattas som sexuellt påträngande ur den utsattes perspektiv. Det är således alltid den utsattas uppfattning av situationen som bestämmer huruvida beteendet räknas som sexuella trakasserier eller inte, oavsett förövarens motiv eller intention.

Utifrån uppsatsförfattarnas förförståelse och erfarenhet kan en reflektion lyftas kring andra potentiella motiv till det som rapporteras som sexuella trakasserier. Ofrivillig avklädning, exempelvis genom avdragning eller uppdragning av klädesplagg, kan möjligtvis utföras med ett motiv som inte är explicit sexuellt utan snarare i linje med ett motiv som syftar till att förlöjliga, reta eller mobba den utsatta. Det kan också ses som en aspekt av att skapa och upprätthålla makt gentemot andra elever, vilket går i linje med förklaringsmodeller för sexuella trakasserier gällande maktförhållanden kopplat till kön och sexualitet. Svårigheter att skilja mobbning från sexuella trakasserier återfinns även bland våldsamma handlingar som en del av fysiska former av sexuella trakasserier. Att exempelvis bli knuffad, puttad eller utsatt för brottning kan också ses i ett sammanhang av mobbning. Slutligen är det alltid den utsattas subjektiva upplevelse som avgör hur beteendet klassificeras, dock med tyngdpunkt på att sexuella trakasserier innebär en sexuell aspekt som inte måste finnas när det endast handlar om trakasserier eller mobbning överlag.

Gällande fysiska former av sexuella trakasserier observeras en stor variation i allvarlighetsgrad gällande det grundskoleeleverna rapporterar. Eleverna rapporterar allt från intention till fysisk kontakt, exempelvis att förövaren är närgången, till grova sexuella handlingar, exempelvis våldtäkt. Denna observation pekar på att förekomsten av fysiska sexuella trakasserier finns i en bred rang i skolmiljön. Detta resultat styrker också att sexuella trakasserier är brett definierat och innefattar många olika typer av handlingar. I ett preventivt arbete är det betydelsefullt att vara medveten om den egna förförståelsen gällande vad som innefattas av sexuella trakasserier och allvarlighetsgraden av dessa beteenden. Genom att inte vara öppen för att sexuella trakasserier kan innebära många olika handlingar finns en risk att vissa situationer förbises eller inte tas på allvar vilket är något som i högsta mån bör motarbetas.

Icke-verbala former.

I grundskoleelevernas beskrivningar framkommer även skildringar av icke-verbala sexuella trakasserier. Dessa kan tas uttryck genom att den utsatta blir betraktad, bevittnar sexuella handlingar eller mottar sexuella bilder eller föremål. De icke-verbala formerna av sexuella trakasserier som framkommer i föreliggande studie går i linje med de beteenden som klassificeras som icke-verbala i tidigare forskning (Brottsförebyggande rådet, 2007; Chang et al., 2010; Espelage et al., 2016; Vega-Gea et al., 2016). Att bli betraktad i form av att få blickar, bli stirrad och spionerad på är uttrycksformer som är lätta att utföra på avstånd och kan i många fall vara mindre tydliga och påtagliga än andra former av sexuella trakasserier såsom fysisk beröring. Detta skulle kunna innebära att många förövare använder sig av blickar utan att den utsatta märker det på ett lika tydligt sätt som att exempelvis bli tafsad på.

Utöver att bli betraktad rapporterar både mellan- och högstadieelever att de blivit utsatta för sexuella trakasserier genom att förövaren skickat sexuella bilder på sig själv. Vad förövarens avsikt eller motiv med distribuering av dessa bilder är förblir osagt i resultatet av denna studie. Utifrån tidigare forskning går det dock att reflektera kring vad dessa motiv skulle kunna vara. Många svenska såväl som internationella forskare hävdar att sexuella trakasserier i hög utsträckning handlar om våld och makt (Collinson & Hearn, 2005; Fineran & Bennett, 1999; Gådin, 2012), vilket även beskrivits i relation till förövarens tendens att ignorera tillsägningar samt fysiska former av sexuella trakasserier. Att skicka sexuella bilder på sig själv skulle således kunna handla om att förövaren vill tydliggöra sin maktposition över den utsatta. Att ta sig friheten att skicka sexuellt laddade bilder till en ofrivillig mottagare kan signalera att förövaren tycker sig ha rättighet att agera utan mottagarens samtycke. Förövaren skulle även kunna agera utifrån en förhoppning om att skrämma den utsatta och därigenom förstärka sin maktposition gentemot mottagaren.

En annan möjlig anledning till att skicka sexuella bilder på sig själv är att förövaren önskar bekräftelse i en tidsperiod där ungdomar genomgår stora biologiska och utvecklingsmässiga förändringar (Pellegrini, 2002; Peterson & Hyde, 2009). Tidigare forskning har visat att ett ökat intresse för sexualitet i kombination med brist på kompetens vad gäller att uttrycka detta kan utgöra en riskfaktor för att utsätta andra för sexuella trakasserier (Ashbaughm & Cornell, 2008; Kaltiala-Heino et al., 2016; McMaster et al., 2002; Pellegrini & Long, 2002; Pepler et al., 2006; Petersen & Hyde, 2013; Vega-Gea et al., 2016). Att som förövare skicka sexuella bilder till andra skulle således även kunna förstås utifrån ett försök att ge uttryck för sitt sexuella behov som uppfattas som gränsöverskridande av mottagaren. Liknande motiv kan tänkas ligga till grund för förövarens beteende även gällande andra former av sexuella trakasserier.

Verbala former.

I grundskoleelevernas beskrivningar framkommer även skildringar av verbala sexuella trakasserier. Verbala former av sexuella trakasserier innefattar bedömning, initiativ till sexuell kommunikation, order, informationspridning, tillskrivning samt uttryck. De former av verbala sexuella trakasserier som beskrivs går i linje med tidigare forskning (Brottsförebyggande rådet, 2007; Chang et al., 2010; Vega-Gea et al., 2016).

Inom området för bedömning beskrivs många bedömande kommentarer främst gällande bröst, rumpa och könsorgan. I vissa fall innehåller kommentarerna bedömande ord som i sig är positiva, exempelvis att personen är "snygg" eller "sexig". En möjlig förklaring till att detta uppfattas påträngande kan vara hur personen uttrycker sig, exempelvis gällande ton eller volym. Även sådant som inte explicit är sexuellt, exempelvis bedömande kommentarer kring hårfärg eller ord på andra språk, kan uppfattas som sexuellt och uppenbart negativt av den utsatta. Detta kan möjligtvis också vara till följd av hur personen uttrycker sig.

Det är möjligt att negativa kommentarer riktade mot en persons kropp i hög utsträckning kan bidra till ökad kroppsmedvetenhet även om tidigare forskning poängterar att sexuella trakasserier oavsett form kan leda till detsamma (Larkin & Rice, 2005). Ökad kroppsmedvetenhet kan leda till ett missnöje med kroppen vilket kan utgöra en riskfaktor för bland annat ätstörningsproblematik. Detta kan tänkas vara speciellt laddat i en period av pubertal utveckling där kroppen genomgår stora förändringar samtidigt som barn och unga lever i ett samhälle med hög exponering för kroppsideal och tydliga normer gällande kropp och vikt. Ökad negativ kroppsmedvetenhet och eventuella påföljande svårigheter är endast några av flera negativa följder associerade med utsatthet för sexuella trakasserier. Samtliga negativa associerade följder motiverar ett kontinuerligt arbete mot sexuella trakasserier.

Bland grundskoleelevernas beskrivningar framkommer även normer och samhällsideal kopplat till kön och genus. Att bryta mot dessa normer och ideal beskrivs i vissa fall ligga till grund för utsatthet för sexuella trakasserier, exempelvis genom bedömande kommentarer eller att förövaren tillskriver den utsatta ett kön eller sexuell läggning som den utsatta inte identifierar sig med. I en period av identitetsutveckling kan sexuella trakasserier av detta slag tänkas kunna påverka hur man ser på sig själv och eventuellt skapa en osäkerhet kring detta. Att fokusera på beteenden som riktar sig mot en person på grund av personens sexuella läggning eller att personen inte följer de sociokulturella normer som finns för den utsattes kön finns skildrat i tidigare forskning och beskrivs vanligen i termer av könstrakasserier (Young & Raffaele Mendez, 2003). Att normer och samhällsideal påverkar utsatthet för sexuella trakasserier i skolan motiverar ytterligare insatser på samhällsnivå.

Initiativ till sexuell kommunikation återfinns i grundskoleelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier. Detta kan exempelvis innebära sexuella frågor från förövaren. Förövaren kan även använda sig av verbala uppmaningar för att styra den utsatta till att utföra sexuella beteenden enligt vad förövaren vill. Exempel på verbala uppmaningar är att förövaren befäller den utsatta att visa delar av kroppen, att klä av sig eller att ge oralsex. En sådan verbal uppmaning i form av en order kan eventuellt ge upphov till en annan känsla i jämförelse med en sexuell fråga. Det är möjligt att en fråga uppfattas lättsammare i kontrast till en order som ofta innehåller hotfulla inslag. Dessa hotfulla inslag kan bidra till en känsla av rädsla hos den utsatta vilket inte poneras ske i lika stor utsträckning om förövaren ställer en fråga utan tydliga krav. Frågor eller verbala uppmaningar skulle följaktligen kunna beskrivas i form av olika strategier med liknande syfte. Förövaren önskar, antingen genom manipulerande frågor eller hotfulla order, styra den utsatta till att utföra sexuella beteenden.

Informationsspridning innebär att rykten eller hemligheter når ut till fler personer än de som är direkt inblandade. Detta är också aktuellt när det gäller distribuering av sexuellt laddade bilder. En aspekt av detta som kan upplevas kränkande är att spridning av information möjliggör bedömning från fler personer än den initiala förövaren. Sexuella trakasserier är således inte alltid något som enbart förekommer mellan två personer. Med stor sannolikhet finns även emellanåt åskådare närvarande i sammanhang där sexuella trakasserier förekommer vilket också innebär att fler personer än endast förövare och den utsatta är involverade. Detta resultat går i linje med tidigare forskning som har indikerat att sexuella trakasserier inte är ett dyadiskt fenomen som endast omfattar gärningsman och offer (American Association of University Women, 2011).

Svordomar innehållande könsord och/eller skällsord beskrivs av grundskoleeleverna förekomma i olika hög utsträckning. Detta går i linje med tidigare svensk forskning som visat att svordomar i form av bli benämnd på ett nedlåtande sätt är bland de vanligaste formerna av sexuella trakasserier. Detta språkbruk beskrivs vara så pass vanligt att uttalandena avfärdas i hög utsträckning och tenderar att bedömas som något normalt bland svenska ungdomar (Witkowska & Gådin, 2005). I sammanhanget kan det vara av vikt att återigen poängtera att ett beteende först klassificeras som sexuella trakasserier om det uppfattas som kränkande av mottagaren. En svordom som uppfattas som kränkande av vissa personer behöver inte nödvändigtvis uppfattas som kränkande av andra. Huruvida en svordom uppfattas som kränkande skulle kunna bero på vilken relation mottagaren har till personen som uttalar svordomen och i vilken situation det inträffar. Oavsett hur svordomar uppfattas av mottagaren finns det negativa aspekter av ett normaliserat språkbruk kopplat till skällsord och könsord. Svordomar som används av barn och unga involverar nämligen vanligen ord kopplade till kön och sexualitet i syfte av förnedra och förminska personen i fråga. Detta skulle kunna leda till att dessa ord förknippas med något negativt och förlora sin ursprungliga betydelse och laddning.

Skillnader mellan mellanstadie- och högstadieelevers upplevelser.

Mellanstadie- och högstadieelevernas beskrivningar av sexuella trakasserier har mycket gemensamt, men det föreligger också vissa skillnader. Vissa upplevelser benämns emellanåt på något olika sätt och i vissa fall återfinns även olikheter mellan de olika åldersgrupperna. I det följande diskuteras de främsta skillnader som framträtt inom olika huvudteman.

Tidigare forskning har visat att mellanstadieelever rapporterar sexuella trakasserier utomhus i högre utsträckning än äldre elever (Osbeck, Holm, & Wernerson, 2003). Detta går i linje med föreliggande studie där det endast är mellanstadieelever som beskriver exempelvis parker, skolgård och fotbollsplan som arenor för sexuella trakasserier. Platser utomhus som möjliga arenor beskrivs däremot inte av äldre elever. Högstadieelever har ofta möjlighet att röra sig utanför skolområdet på ett annat sätt än vad yngre elever har vilket kan bidra till att eventuella sexuella trakasserier utomhus inte rapporteras som skolrelaterade. Det faktum att mellanstadieelever rapporterar en större bredd av skollokaler kan vidare bero på att yngre elever vanligen har fler gemensamma utrymmen och mindre möjlighet att röra sig utanför skolområdet på skoltid. En annan möjlig förklaring är att denna diskrepans uppträder som en följd av normalisering då äldre elever varit i en miljö som innefattat sexuella trakasserier under en längre tid än yngre elever.

Vad gäller fysiska former av sexuella trakasserier beskriver mellanstadieelever fler former av inhibition än högstadieelever genom att exempelvis bli buren, fasthållen, jagad, påhoppad eller att förövaren sitter på den utsatta. Mellanstadieelever är även ensamma om att beskriva brottning som en fysisk form av sexuella trakasserier. Dessa former kan i vissa fall även vara inslag i olika typer av lekar som vanligtvis inte innehåller sexuella anspelningar. I mellanstadieåldern är lek en central del av barns utveckling och har visat sig speciellt viktig för den emotionella och sociala utvecklingen. I samband med utveckling och mognad förändras barn och ungdomars lek och fysiska lekar som förekommer bland yngre elever avtar vanligen (Milteer, Ginsburg, & Mulligan, 2012; Pellegrini & Smith, 1998). Att fysiska lekar är vanligt förekommande bland yngre elever innebär också att förövaren har fler möjligheter att utnyttja dessa situationer. Ökad fysisk kontakt genom lek skulle även kunna innebära fler tillfällen för såväl oavsiktliga gränsöverskridande beteenden. Detta skulle kunna vara en bidragande faktor till att mellanstadieelever blir utsatta för fler former av inhibition än äldre elever.

Fysisk smärta som en följd av fysiska former av sexuella trakasserier beskrivs av högstadieelever men nämns inte som en reaktion bland yngre elever. Trots att smärta inte rapporteras av mellanstadieelever förekommer det förmodligen även i denna åldersgrupp. Detta eftersom att många av de former av sexuella trakasserier som beskrivs är fysiska och involverar slag, sparkar och aggressivt beteende som kan tänkas orsaka fysisk smärta. Förstelning som en ytterligare reaktion beskrivs endast av mellanstadieelever. Att reagera med förstelning vid kontakt med hotfulla stimuli kan ses som en alternativ respons till kamp eller flykt och kan i vissa fall sammankopplas med människans neurologiska och kognitiva utveckling (Leach, 2004). Med en större repertoar av emotionella resurser och längre framskriden neurologisk och kognitiv utveckling finns större möjlighet att reagera med kamp och flykt istället för förstelning. Möjligtvis kan utebliven rapportering av förstelning bland äldre elever sammankopplas med detta faktum. I sammanhanget är det dock av vikt att betona att alla människor kan reagera med förstelning vid rädsla och att det nödvändigtvis inte behöver vara kopplat till en neurologisk och kognitiv utveckling.

Vad gäller slag som en form av fysiska sexuella trakasserier beskriver endast mellanstadieelever att dessa kan riktas mot könsorgan. Samma åldersgrupp är även ensam om att rapportera att icke-verbala sexuella trakasserier i form av blickar riktas mot denna kroppsdel. En eventuell nyfikenhet och ett utforskande gällande könsorgan hos de yngre eleverna visas också genom att endast mellanstadieelever beskriver att de blivit ofrivilligt blottade genom avdragning eller uppdragning av klädesplagg. I samtliga av dessa rapporterade fall har könsorgan varit föremål för denna handling baserat på att de klädesplagg som dragits i varit byxor, kjol eller klänning.

Endast yngre elever beskriver att de upplevt sexuella trakasserier genom att bevittna förövaren utföra sexuella handlingar som inte nödvändigtvis varit riktade mot den utsatta. Detta kan vara i form av att förövaren onanerar, berör sitt kön, visar kroppsdelar och/eller demonstrerar sexuella handlingar. Även verbala former av sexuella trakasserier i form av sexuella samtal som upplevs påträngande och oönskade beskrivs endast av yngre elever. Sexuella samtal beskrivs inte heller behöva vara riktade mot den utsatta för att det ska upplevas obehagligt. Sexuellt intresse och utforskande ökar i och med pubertal utveckling som vanligtvis sammanfaller med tonåren (McMaster et al., 2002). Detta poneras innebära att en majoritet av mellanstadieelever inte är i kontakt med sex i lika stor

utsträckning som äldre elever. Möjligtvis kan mindre erfarenhet av sex leda till att sexuella beteenden upplevs som mer obehagliga i vilka former de än uppträder i. Mindre erfarenhet av sex kan eventuellt också innebära svårigheter för förövaren gällande gränsdragning i offentliga miljöer där det är möjligt för andra att bevittna förövarens sexuella handlingar. Detta kan vara en bidragande faktor till att endast yngre elever rapporterar dessa företeelser.

Flera aspekter av det som rapporteras av grundskoleeleverna skulle kunna kopplas till olika stadier av barn och ungdomars utveckling. Bland högstadieelever rapporteras partners och före detta partners som förövare, något som inte förekommer i beskrivningar från mellanstadieelever. Detta skulle kunna förklaras av att yngre elever i allmänhet inte har lika stor erfarenhet av partnerförhållanden som äldre elever. Vad gäller verbala former av sexuella trakasserier beskriver enbart högstadieelever att dessa kan vara kopplade till kroppsideal och tillskrivning av kön. Äldre elever har generellt en förmåga att uttrycka sig på en mer avancerad nivå än yngre elever vilket kan tänkas ligga till grund för denna skillnad. Relaterat till detta är det endast mellanstadieelever som beskriver puss- och prutt ljud som verbala former av sexuella trakasserier vilket går i linje med barn och ungdomars utveckling i denna åldersgrupp. Vidare är det endast mellanstadieelever som rapporterar bedömande kommentarer med tydlig koppling till kroppslig utveckling, exempelvis i form av nedlåtande uttalanden gällande avsaknad av menstruation. Hur långt elever har kommit i sin kroppsliga utveckling kan således också vara en faktor som används av förövaren i syfte att trakassera den utsatta. Avslutningsvis är det däremot möjligt att vissa elever på mellanstadiet har kommit längre i sin kognitiva och kroppsliga utveckling än vissa elever på högstadiet och vice versa.

Metoddiskussion

I följande avsnitt diskuteras metod i form av styrkor såväl som begränsningar. Inledningsvis motiveras återigen valet av kvalitativ metod vilket åtföljs av en diskussion gällande kvalitetskriterier, såsom validitet och reliabilitet, i relation till föreliggande studie. Reliabilitet som begrepp har sin grund inom kvantitativ forskning och refererar till studiens generaliserbarhet. Detta är dock inte applicerbart på studier med en kvalitativ ansats då det huvudsakliga syftet inte innebär att generera generaliserbara resultat. I kvalitativ forskning kan reliabilitet ses som en bredare term som inbegriper tillförlitlighet i insamling, bearbetning och analys av data (Braun & Clarke, 2013) vilket är den definition av reliabilitet som syftas till i följande metoddiskussion. Det som inom kvantitativ forskning benämns som interbedömarreliabilitet kommer i det följande att refereras till som bedömaröverensstämmelse.

I studien har en kvalitativ metod tillämpats. En kvalitativ metod bedömdes som mest ändamålsenlig utifrån studiens deskriptiva ansats gällande att undersöka olika aspekter av grundskoleelevers subjektiva upplevelser av sexuella trakasserier. För att besvara studiens frågeställningar användes fritextsvar som tidigare insamlats av Friends. De fritextsvar som samlats in och som föreliggande studie är baserad på har tidigare inte varit i fokus för en egen analys. Vid valet av metod bedömdes vidare en kvantitativ ansats som icke tillämpbar för de frågeställningar som formulerats. Databearbetningen genomfördes således kvalitativt med tematisk analys (Hayes, 2000) vilket är en metod som möjliggör att nyanserade beskrivningar kan fångas upp och att de variationer som framkommer belyses. I metodvalet och vid databearbetning genom tematisk analys är det viktigt att ha

validitetskriterier i åtanke. Inom kvalitativ forskning består validitet av studiens transparens och lämplighet; resultatets tillförlitlighet och empiriska förankring i analys, data och urval; samstämmighet mellan data, analys och slutsatser samt meningsfullheten och användbarheten av resultatet (Leung, 2015).

För att uppnå god förankring i data har en ambition funnits att inte utesluta viktig information eller göra alltför långtgående tolkningar av datamaterialet. Två bedömare har genomfört databearbetningen på varsitt håll i syfte att undvika bristfällig förankring i data och uppnå god bedömaröverensstämmelse. Detta genomfördes även för att säkerställa att kodning av data skulle leda till likartade resultat oberoende av vem som kodade och analyserade råmaterialet. Allt material kodades således separat och parternas enskilda bedömning och tolkning av data jämfördes sedan och låg till grund för en vidare analys. I jämförelsen av parternas databearbetning förelåg en god överensstämmelse. I de tioalet fall koderna skiljde sig åt diskuterades lämpligheten i de olika koderna för att sedan besluta om den slutgiltiga koden. I några fall blev det tydligt att stycken i fritextsvaren genererade så pass åtskilda tolkningar att det valdes att uteslutas ur materialet för att inte riskera långtgående tolkningar av elevernas svar samt att genomgående erhålla en god bedömaröverensstämmelse. Genom analysarbetet har vidare transparens gällande material, metod samt tillvägagångssätt eftersträvats genom en tydlig beskrivning av processen för datainsamling, databearbetning samt analys.

Vid genomgång av materialet uppmärksammades att vissa fritextsvar inte nödvändigtvis hade en tydlig koppling till sexuella trakasserier. Denna observation gjordes utifrån uppsatsförfattarnas förståelse och erfarenhet av sexuella trakasserier. Exempel där sådana tvetydigheter uppstod var fritextsvar innehållande bedömande kommentarer om personens hår- och hudfärg eller upplevelsen av att vara utfrysad. Bedömningen gjordes att ändå inkludera dessa svar då eleven beskrivit detta i ett sammanhang där upplevelser av sexuella trakasserier efterfrågats. Uppsatsförfattarna hade inte för avsikt att göra egna värderingar av elevernas upplevelser eller utgå ifrån egna föreställningar kring vad sexuella trakasserier innebär till följd av förståelse och erfarenheter - en ambition som går i linje med god validitet i form av god förankring i data samt god reliabilitet i form av tillförlitlighet.

Datainsamlingen i föreliggande studie bestod av enkäter som distribuerades till elever i svenska skolor. En central svaghet i denna studie var materialets tunna omfattning i form av mestadels kortfattade svar från eleverna. Att studien innehåller kortfattade svar ses som en begränsning till följd av enkätmetodik. En begränsning i att samla in material via enkäter är således att den information som erhålls oftast är kort. Genom att använda intervju som datainsamlingsmetod kan omfattande och djupgående information i större utsträckning erhållas bland annat eftersom intervjuer ger möjlighet att ställa följdfrågor (Braun & Clarke, 2013). Eventuellt hade en intervju eller en enkät utformad enbart med frågor kopplade till sexuella trakasserier bidragit till mer och djupgående information.

I enkäten föregicks frågorna kring sexuella trakasserier av en definition av begreppet:

“Sexuella trakasserier kan innebära att någon tafsar, smeker eller tar på din kropp fast du inte vill. Det kan också vara till exempel kommentarer, visslingar, rykten om dig eller blickar som känns obehagligt och har med sex eller din kropp att göra.”

Definitionen som inkluderades i enkäten består således av olika exempel på hur sexuella trakasserier kan ta sig uttryck. Att exemplifiera ett sådant brett och komplext begrepp kan ses som fördelaktigt då definitionen av sexuella trakasserier blir mer begriplig och åldersanpassad. Valet av exempel kan emellertid eventuellt tänkas ha påverkat de svar som eleverna gett. Att använda en annan definition eller att inkludera riktade enkätfrågor mot olika aspekter av sexuella trakasserier skulle eventuellt kunna generera svar som hade sett annorlunda ut. Det är tänkbart att användandet av en inledningsvis mer generell definition skulle generera en större variation i grundskoleelevernas svar. De fritextsvar som inkluderats och analyserats i databearbetningen har dock genererat fler aspekter av sexuella trakasserier än de former som exemplifieras i den initiala definitionen vilket motsäger detta antagande.

Resultatet i föreliggande studie baseras på den information som grundskoleeleverna själva valt att föra fram i sina svar. Detta innebär att både faktiska och fiktiva händelser kan finnas skildrade i materialet. Eftersom det är den subjektiva upplevelsen som ämnas undersökas bedömdes detta inte vara av större betydelse i föreliggande studie. Grundskoleeleverna fick i sammanhanget öppna frågor vilket innebar stor möjlighet att själv styra sina fritextsvar. Det är möjligt att riktade frågor skulle kunna generera mer specifik information. Dessutom erhöles fler fritextsvar från mellanstadieeleverna än från de äldre eleverna. Eventuellt kan skillnader mellan mellan- och högstadieeleverna främst spegla en åtskillnad av vad de valt att berätta eller en åtskillnad i antalet fritextsvar mellan åldersgrupperna och inte vad som faktiskt skiljer dem åt.

Det går inte att utesluta att ytterligare elever har varit utsatta för sexuella trakasserier trots att det inte framkommer av enkätsvaren. Det finns flera möjliga orsaker till att vissa elever eventuellt valt att utesluta sina upplevelser av sexuella trakasserier i enkäten, exempelvis rädsla för att berätta eller känslor av skam och skuld. Gällande representativitet och generaliserbarhet kan det således vara av vikt att ha i åtanke att de elever som i enkäten svarat att de utsatts för sexuella trakasserier och valt att beskriva dessa i fri text skulle kunna vara en utmärkande grupp.

Möjligtvis kan även andra externa faktorer ha påverkat vilken typ av information som eleven inkluderade i sitt svar. Tänkbara externa faktorer kan vara i vilket sammanhang enkäten besvarades i skolan - under lektionstid eller rast, i vilken utsträckning eleverna fick möjlighet att besvara enkäten enskilt och utan insyn eller vilken information gällande sekretess eleverna tog del av. Till följd av att datainsamlingen genomfördes externt av skolorna på uppdrag av Friends fanns ingen möjlighet att kontrollera dessa faktorer. Ingen information gällande skolans faktiska genomförande fanns tillgänglig inom ramen för denna studie.

En nackdel med att i denna studie använda redan insamlad data var omöjliggörandet av följdfrågor samt oförmågan att styra över de frågor som inkluderades i den redan utformade enkäten. Däremot bedömdes att materialet som användes var fördelaktigt till följd av hög omfattning och representativitet då ett stort antal grundskoleelever från hela Sverige inkluderats i enkätundersökningen. Enkäten var tillgänglig på flera olika språk vilket möjliggjorde att elever med annan bakgrund kunde delta i enkätundersökningen. Således ansågs urvalet adekvat i förhållande till populationen vilket stödjer god validitet

vad gäller empirisk förankring av urval. Egen insamling av så pass omfattande och representativt material hade varit oåtkomligt och icke genomförbart inom ramen för denna studie. Till följd av avidentifiering av data har det dock inte funnits en möjlighet att utläsa exakt vilka skolor som deltagit i enkätundersökningen mer än att skolorna är lokaliserade i hela Sverige. Trots denna information finns det en risk för ojämn representativitet av skolor bland annat vad gäller geografi, socioekonomiska förutsättningar och/eller huruvida skolorna är kommunala eller privatägda. Detta är således en faktor som kan påverka studiens representativitet.

Meningsfullhet som ett mått på validitet i kvalitativ forskning inbegriper huruvida resultatet berikar det aktuella forskningsläget (Leung, 2015). Syftet med denna studie var att kvalitativt undersöka hur svenska grundskoleelever på mellan- och högstadiet beskriver sina upplevelser av sexuella trakasserier. Resultatet av studien, som analyserats genom tematisk analys, är således av beskrivande karaktär. Genom att beskriva mellanstadie- och högstadieelevers upplevelse av sexuella trakasserier i en svensk kontext bidrar resultatet till aktuell och fördjupad kunskap inom området. Resultatet är relativt brett och inbegriper flera olika aspekter av grundskoleelevernas upplevelser av sexuella trakasserier, däribland var och på vilket sätt dessa företeelser äger rum, vilka reaktioner som framkallas och vem förövaren kan vara samt hur förövaren kan agera. Eftersom allt material som genererades av enkätsvaren har kodats finns det fog för att bedöma att alla relevanta aspekter i materialet inkluderats. Att två bedömare har analyserat materialet kan också bidra till en minskad risk för att viktiga aspekter av grundskoleelevernas beskrivningar har gått förlorade.

Det faktum att föreliggande studie är baserad på brett formulerade frågeställningar som genererar resultat på en deskriptiv nivå kan emellertid innebära att de aspekter av sexuella trakasserier som framkommit beskrivs något ytligt. Då genomgång av tidigare forskning visat på en kunskapslucka gällande svenska grundskoleelevers upplevelse av sexuella trakasserier gjordes emellertid bedömningen att studiens breda frågeställningar var berättigat med förhoppning om att utöka kunskapen på området.

Få kvalitativa studier av grundskoleelevers upplevelser av sexuella trakasserier har tidigare genomförts i en svensk kontext. Föreliggande studie bidrar till en aktuell svensk genomgång av hur sexuella trakasserier tar sig i uttryck i svenska mellan- och högstadieskolor vilket i sig kan anses berika forskningsfältet. Genom en större förståelse för hur sexuella trakasserier tar sig uttryck finns större och bättre möjligheter till att anpassa preventionsprogram och insatser riktade mot att motverka dessa företeelser i svenska skolor. Validitet i form av meningsfullhet kan därigenom anses vara god i föreliggande studie.

Slutreflektion

Gemensamt för alla former av sexuella trakasserier är att människor inte vill utsättas för något sexuellt mot sin vilja. Varje människa har ensamrätt till sin egen kropp och sexualitet. Att kränka denna integritet är ett övertramp och i vissa fall olagligt enligt svensk lag. Resultatet i föreliggande studie pekar dock på att sexuella trakasserier inte endast innefattar faktiska fysiska övertramp utan kan innefatta många olika former av gränsöverskridande beteenden. Att bli utsatt för något sexuellt mot sin vilja kan likväl handla om att någon sjunger en sång med sexuellt innehåll eller att någon stönar i ens

närhet. Utöver den subjektiva upplevelsen påverkas beteendemässiga och känslomässiga reaktioner av ytterligare faktorer som framkommer i föreliggande studie. Individuella faktorer, kontextuella faktorer, relationen till förövaren, den emotionella och kognitiva bedömningen av förövarens beteende, uppfattad allvarlighetsgrad av förövarens beteende samt förövarens uttryck och tonfall är faktorer som också förefaller ha betydelse för upplevelsen av sexuella trakasserier.

Normalisering av sexuella trakasserier innebär att dessa företeelser existerar i skolmiljön utan att uppmärksammas tillräckligt. Att uppmärksamma och synliggöra sexuella trakasserier bör således vara ett första steg i att hantera dessa företeelser. Preventivt arbete som riktas mot sexuella trakasserier kan leda till en väsentlig minskning av sexuella trakasserier samt en säkrare och tryggare inlärningsmiljö för alla elever (Young & Raffaele Mendez, 2003). Preventionsarbete som syftar till att motverka sexuella trakasserier bör utgå ifrån en tydlig och samstämmig överenskommelse kring vilka aspekter av sexuella trakasserier som ska innefattas. Resultat från föreliggande studie styrker att begreppet sexuella trakasserier är en bred definition som innefattar många olika typer av handlingar, exempelvis blickar, bedömande kommentarer, inhibition och våldtäkt. En farhåga är att vissa aspekter av sexuella trakasserier förbises i ett preventivt arbete. Detta kan motverkas av en fördjupad kunskap och förståelse för komplexiteten som sexuella trakasserier innebär samt tydliga policys och riktlinjer för hur sexuella trakasserier ska hanteras i alla dess former.

Ytterligare resultat från föreliggande studie ger en vägvisning gällande fokusområden för ett preventivt arbete. Grundskoleelever beskriver motstånd till att vilja eller våga berätta om sina upplevelser av sexuella trakasserier. I ett arbete mot sexuella trakasserier bör således ett visst fokus riktas mot att få fler elever att vilja eller våga berätta om sin utsatthet. Detta är viktigt både för att hjälpa den utsatta eleven bearbeta sina upplevelser men också för att förhindra vidare utsatthet för fler elever. Preventionsarbete kan ytterligare med fördel innefatta exempelvis stödgrupper i skolan, individuell rådgivning eller hjälp med återhämtning (Young & Raffaele Mendez, 2003).

En stor del av tidigare forskning på området har veterligen inte fokuserat på aspekter av händelseförloppet för sexuella trakasserier i form av strategier. I föreliggande studie beskriver grundskoleeleverna en upplevelse av att förövaren, som både kan vara jämnårig och vuxen, använder olika strategier för att komma åt den utsatta genom att använda alldagliga situationer för att dölja sina sexuella motiv. Denna kunskap fördjupar förståelsen av på vilket sätt sexuella trakasserier kan uppträda och gagnar preventionsarbete på så vis att platser och situationer inom vilka strategier används kan uppmärksammas och hanteras.

Föreliggande studie bidrar till ökad kunskap gällande sexuella trakasserier bland grundskoleelever i Sverige. Tidigare forskning har främst fokuserat på äldre elever på högstadiet samt gymnasiet (Browning, Leventhal, & Brooks-Gunn, 2005) vilket har lämnat en kunskapslucka för yngre årskurser. Att undersöka sexuella trakasserier hos yngre elever är av stor vikt eftersom sexuellt intresse och utforskande i många fall påbörjas innan högstadiet och gymnasiet. För att utöka kunskapsläget inkluderar föreliggande studie följaktligen mellanstadieelever såväl som högstadieelever. Utöver detta finns begränsad tidigare forskning gällande sexuella trakasserier i en svensk

skolmiljö vilket är ett område som ytterligare belyses genom föreliggande studie. Sammanfattningsvis bidrar föreliggande studie till en ökad förståelse gällande grundskoleelevers upplevelser av sexuella trakasserier vilket är en förutsättning för att kunna arbeta preventivt och anpassa hanteringsåtgärder på bästa möjliga sätt.

Framtida forskning

Föreliggande studie påvisar att sexuella trakasserier existerar på flera platser och tar sig uttryck på flertalet olika sätt bland svenska grundskoleelever, såväl på högstadiet som på mellanstadiet. Tidigare forskning kring sexuella trakasserier har tidigare fokuserat framförallt på tonåringar i högre årskurser, främst på högstadiet samt gymnasiet och få studier har enbart fokuserat på elever i lägre årskurser. Ytterligare forskning gällande sexuella trakasserier bland yngre elever behövs, särskilt då svensk forskning vidare indikerar att fenomenet förekommer redan på lågstadiet (Gådin, 2012). Att belysa yngre elevers upplevelser av sexuella trakasserier är av vikt för att därefter kunna utveckla och implementera tidiga interventioner anpassade efter åldersgruppen. För att skapa en hälsosam och nyanserad bild av kropp och sexualitet samt erhålla kunskap kring vilka beteenden som är accepterade i sammanhanget bör dessa frågor lyftas tidigt. Att öppna upp för samtal kring dessa frågor i en tidig ålder kan lägga en viktig grund för att våga prata om upplevelser och erfarenheter av sexuella trakasserier. I framtida studier gällande hur sexuella trakasserier tar sig uttryck hos yngre elever är anpassning efter åldersnivå av vikt, både gällande hur frågor ställs och i vilket sammanhang detta sker. Att skapa en trygg miljö och att prata om sexuella trakasserier i termer elever i lägre årskurser kan relatera till måste ses som centralt i sammanhanget.

Skillnader mellan kön har till följd av anonymisering av bakgrundsdata inte kunnat analyseras i föreliggande studie. Tidigare forskning har visat att flickor utsätts för sexuella trakasserier i högre utsträckning än pojkar (American Association of University Women, 2011; Clear et al., 2014; Dahlqvist et al., 2016; Ormerod, Collinsworth, & Perry, 2008). Att undersöka skillnader mellan flickor och pojkars upplevelser av sexuella trakasserier är emellertid ett eftersatt forskningsområde, inte minst i en svensk kontext. Många forskare (Collinson & Hearn, 2005; Fineran & Bennett, 1999; Gådin, 2012; Robinson, 2005) menar att sexuella trakasserier inte nödvändigtvis handlar om sexuellt intresse eller lust som visas på "fel sätt" utan snarare om faktorer kopplade till våld och makt. Dessa faktorer kan i sin tur sammankopplas med kön och genus då socialisationsprocesser och könsrollsutveckling i samhället ger pojkar respektive flickor, redan i en tidig ålder, olika information om sexuella trakasserier. Att tydliggöra könsskillnader i hur sexuella trakasserier upplevs bland grundskoleelever kan bidra till ett mer effektivt och anpassat preventionsarbete, vilket är ett viktigt steg i att motverka förekomsten av sexuella trakasserier i skolor.

Grundskoleeleverna i föreliggande studie beskriver en upplevelse av att förövaren använder olika strategier för att komma åt den utsatta, exempelvis genom att använda all dagliga situationer för att dölja sina sexuella motiv. Det kan tänkas vara intressant att vidare undersöka händelseförloppet inom vilket förövaren eventuellt använder sig av strategier för att öka förståelse för detta fenomen. Då termen strategier förutsätter att det finns en dold avsikt med förövarens beteende kan det tänkas vara intressant att fånga detta skeende från förövarens perspektiv. Det finns emellertid vissa eventuella svårigheter förenade med att undersöka sexuella trakasserier från förövarens perspektiv, exempelvis

att få förövaren att berätta till följd av en bristfällig insikt om sitt eget beteende eller en känsla av skam. Studier som syftar till att undersöka förövarens strategier i ett sammanhang av sexuella trakasserier kan alternativt ske ur ett utomstående perspektiv. För detta ändamål kan observationsstudier vara lämpligt. Emellertid skulle studier utifrån förövarens perspektiv kunna berika forskningsfältet då majoriteten av tidigare forskning främst utgår ifrån den utsattas perspektiv gällande upplevelser av sexuella trakasserier.

Referenser

- American Association of University Women. (1993). *Hostile hallways: The AAUW survey on sexual harassment in America's schools*. Washington, DC: American Association of University Women.
- American Association of University Women. (2001). *Hostile hallways: Bullying, teasing, and sexual harassment in school*. Washington, DC: American Association of University Women.
- American Association of University Women. (2011). *Crossing the line: Sexual harassment at school*. Washington, DC: American Association of University Women.
- Ashbaughm, L. P., & Cornell, D. G. (2008). Sexual harassment and bullying behaviors in sixth-graders. *Journal of School Violence, 7*(2), 21-38.
- Behrman, J. A., Peterman, A., & Palermo, T. (2017). Does keeping adolescent girls in school protect against sexual violence? Quasi-experimental evidence from East and Southern Africa. *Journal of Adolescent Health, 60*(2), 184-190.
- Berdahl, J. L., Magley, V. J., & Waldo, C. R. (1996). The sexual harassment of men?: Exploring the concept with theory and data. *Psychology of Women Quarterly, 20*(4), 527-547.
- Bolander, E. (2015). The condom works in all situations? Paradoxical messages in mainstream sex education in Sweden. *Sex Education, 15*(3), 289-302.
- Bracha, H. S., Williams, A. E., Ralston, T. C., Bracha, A. S., & Matsukawa, J. M. (2004). Does “fight or flight” need updating? *Psychosomatics, 45*, 448-449.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101.
- Braun, V. & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: a practical guide for beginners*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Brottsförebyggande rådet. (2007). *Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott*. Stockholm, Sverige: Brottsförebyggande rådet.
- Browning, C. R., Leventhal, T., & Brooks-Gunn, J. (2005). Sexual initiation in early adolescence: The nexus of parental and community control. *American Sociological Review, 70*(5), 758-778.
- Burger, T. (2007). *Teasing, bullying and sexual harassment: Middle school students' views of these problems*. Opublicerad doktorsavhandling, New York University.
- Chang, Y., Hayter, M., & Lin, M. (2010). Experiences of sexual harassment among elementary school students in Taiwan: Implications for school nurses. *The Journal of School Nursing, 26*(2), 147-155.
- Clear, E. R., Coker, A. L., Cook-Craig, P., Bush, H. M., Garcia, L. S., Williams, C. M., Fisher, B. S. (2014). Sexual harassment victimization and perpetration among high school students. *Violence Against Women, 20*(10), 1203-1219.
- Collinson, D. L., & Hearn, J. (2005). Men and masculinities in work, organizations, and management. I M.S. Kimmel., J. Hearn., & R.W. Connell (Red.), *Handbook of studies on men and masculinities* (sid. 289-310). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society, 19*(6), 829-859.

- Dahlqvist, H. Z., Landstedt, E., Young, R., & Gådin, K. G. (2016). Dimensions of peer sexual harassment victimization and depressive symptoms in adolescence: A longitudinal cross-lagged study in a Swedish sample. *Journal of Youth and Adolescence*, *45*(5), 858-873.
- Doty, J. L., Gower, A. L., Rudi, J. H., McMorris, B. J., & Borowsky, I. W. (2017). Patterns of bullying and sexual harassment: Connections with parents and teachers as direct protective factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 1-16.
- Espelage, D. L., Basile, K. C., & Hamburger, M. E. (2012). Bullying perpetration and subsequent sexual violence perpetration among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, *50*(1), 60-65.
- Espelage, D. L., Hong, J., Rinehart, S., & Doshi, N. (2016). Understanding types, locations, & perpetrators of peer-to-peer sexual harassment in U.S. middle schools: A focus on sex, racial, and grade differences. *Children and Youth Services Review*, *71*, 174-183.
- Espelage, D. L., Polanin, J. R., & Low, S. K. (2014). Teacher and staff perceptions of school environment as predictors of student aggression, victimization, and willingness to intervene in bullying situations. *School Psychology Quarterly*, *29*, 287-305.
- Felix, E. D., & McMahon, S. D. (2006). Gender and multiple forms of peer victimization: How do they influence adolescent psychosocial adjustment? *Violence and Victims*, *21*(6), 707-724.
- Fineran, S., & Bennett, L. (1999). Gender and power issues of peer sexual harassment among teenagers. *Journal of Interpersonal Violence*, *14*, 626-641.
- Fineran, S., & Bolen, R. M. (2006). Risk factors for peer sexual harassment in schools. *Journal of Interpersonal Violence*, *21*(9), 1169-1190.
- Friends. (2017a). *Friendsrapporten*. Stockholm, Sverige: Stiftelsen Friends.
- Friends. (2017b). *Friends nätrapport*. Stockholm, Sverige: Stiftelsen Friends.
- Friends. (2017c). Om Friends. Hämtad 2017-09-01 från <https://friends.se/om-oss/om-friends/>
- Gelfand, M. J., Fitzgerald, L. F., & Drasgow, F. (1995). The structure of sexual harassment: A confirmatory analysis across cultures and settings. *Journal of Vocational Behavior*, *47*(2), 164-177.
- Goldweber, A., Waasdrop, T. E., & Bradshaw, C. P. (2013). Examining the link between forms of bullying behaviors and perceptions of safety and belonging among secondary school students. *Journal of School Psychology*, *51*(4), 469-485.
- Gruber, J. E., & Fineran, S. (2007). The impact of bullying and sexual harassment on middle and high school girls. *Violence Against Women*, *13*(6), 627-643.
- Gruber, J. E., & Fineran, S. (2016). Sexual harassment, bullying, and school outcomes for high school girls and boys. *Violence Against Women*, *22*(1), 112-133.
- Gådin, K. G. (2012). Sexual harassment of girls in elementary school: A concealed phenomenon within a heterosexual romantic discourse. *Journal of Interpersonal Violence*, *27*(9), 1762-1779.
- Hand, J. Z., & Sanchez, L. (2000). Badgering or bantering: Gender differences in experience of, and reactions to, sexual harassment among U.S. high school students. *Gender and Society*, *14*(6), 718-46.
- Hayes, N. (2000). *Doing psychological research*. Buckingham: Open University Press.
- Herzog, S. (2007). Public perceptions of sexual harassment: An empirical analysis in Israel from consensus and feminist theoretical perspectives. *Sex Roles*, *57*(7-8), 579-592.

- Hlavka, H. R. (2014). Normalizing sexual violence: Young women account for harassment and abuse. *Gender & Society, 28*(3), 337-358.
- Kaltiala-Heino, R., Fröjd, S. & Marttunen, M. (2016). Sexual harassment victimization in adolescence: Associations with family background. *Child Abuse & Neglect, 56*, 11-19.
- Kunimatsu, M. M., & Marsee, M. A. (2012). Examining the presence of anxiety in aggressive individuals: The illuminating role of fight-or-flight mechanisms. *Child & Youth Care Forum, 41*(3), 247-258.
- Larkin, J., & Rice, C. (2005). Beyond "healthy eating" and "healthy weights": Harassment and the health curriculum in middle schools. *Body Image, 2*(3), 219-232.
- Leach, J. (2004). Why people 'freeze' in an emergency: Temporal and cognitive constraints on survival responses. *Aviation, Space, and Environmental Medicine, 75*(6), 539-542.
- Lee, V. E., Croninger, R. G., Linn, E., & Chen, X. (1996). The culture of sexual harassment in secondary schools. *American Educational Research Journal, 33*(2), 383-417.
- Leopold, T. A., Ratcheva, V., & Zahidi, S. (2016). *The global gender gap report 2016*. Genève: World Economic Forum.
- Leung, L. (2015). Validity, reliability, and generalizability in qualitative research. *J Family Med Prim Care, 4*(3): 324-327.
- Lichty, L. F., & Campbell, R. (2012). Targets and witnesses: Middle school students' sexual harassment experiences. *The Journal of Early Adolescence, 32*(3), 414-430.
- McMaster, L. E., Connolly, J., Pepler, D., & Craig, W. M. (2002). Peer to peer sexual harassment in early adolescence: A developmental perspective. *Development and Psychopathology, 14*(1), 91-105
- Menckel, E. & Witkowska, E. (2002) *Allvar eller på skämt? En nationell undersökning av språkbruk och sexuella beteenden bland gymnasieelever (Is it a joke or do you mean it? National survey of sex related language and behaviours in Swedish high-schools)*. Stockholm, Sverige: Arbetslivsinstitutet.
- Milteer, R. M., Ginsburg, K. R., & Mulligan, D. A. (2012). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bond: Focus on children in poverty. *Pediatrics, 129*(1), 204-213.
- Murnen, S. K. & Smolak, L. (2000). The Experience of Sexual Harassment Among Grade-School Students: Early Socialization of Female Subordination? *Sex Roles, 43*(1), 1-17.
- Ormerod, A. J., Collinsworth, L. L., & Perry, L. A. (2008). Critical climate: Relations among sexual harassment, climate, and outcomes for high school girls and boys. *Psychology of Women Quarterly, 32*(2), 113-125.
- Osbeck, C., Holm, A. & Wernersson, I. (2003). *Kränkningar i skolan. Förekomst, former och sammanhang*. Göteborg, Sverige: Centrum för värdegrundsstudier.
- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, victimization, and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist, 37*(3), 151-163.
- Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology, 20*(2), 259-280.
- Pellegrini, A. D., & Smith, P. K. (1998). Physical activity play: The nature and function of a neglected aspect of play. *Child Development, 69*(3), 577-598.

- Pepler, D. J., Craig, W. M., Connolly, J. A., Yuile, A., McMaster, L., & Jiang, D. (2006). A developmental perspective on bullying. *Aggressive Behavior, 32*(4), 376-384.
- Petersen, J. L., & Hyde, J. S. (2009). A longitudinal investigation of peer sexual harassment victimization in adolescence. *Journal of Adolescence, 32*(5), 1173-1188.
- Petersen, J. L., & Hyde, J. S. (2013). Peer sexual harassment and disordered eating in early adolescence. *Developmental Psychology, 49*(1), 184-195.
- Pina, A., Gannon, T. A., & Saunders, B. (2009). An overview of the literature on sexual harassment: Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior, 14*(2), 126-138.
- Regeringskansliet. (2015). Sveriges prioriteringar i FN. Hämtad 5 september 2017-09-05 från <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/sverige-och-fn/sveriges-prioriteringar-i-fn/>
- Rinehart, S. J., & Espelage, D. L. (2016). A multilevel analysis of school climate, homophobic name-calling, and sexual harassment victimization/perpetration among middle school youth. *Psychology of Violence, 6*(2), 213-222.
- Robinson, K. (2005). Reinforcing hegemonic masculinities through sexual harassment: Issues of identity, power and popularity in secondary schools. *Gender and Education, 17*(1), 19-37.
- Rose, A. J., Swenson, L. P., & Waller, E. M. (2004). Overt and relational aggression and perceived popularity: Developmental differences in concurrent and prospective relations. *Developmental Psychology, 40*(3), 378-387
- Shakeshaft C., Mandel L., & Johnson Y. M. (1997). Boys call me cow. *Educational Leadership, 55*(10), 22-25.
- Sherlock, L. (2012). Sociopolitical influences on sexuality education in Sweden and Ireland. *Sex Education, 12*(4), 383-396.
- Skolverket. (2017). Sex och samlevnad. Hämtad 5 september 2017-09-05 från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/sex-och-samlevnad>
- Statens folkhälsoinstitut (2006). *Ungdomar och sexualitet. En forskningsöversikt år 2005*. Stockholm, Sverige: Statens folkhälsoinstitut.
- Stein N. (1996). From the margins to the mainstream: Sexual harassment in k-12 schools. *Initiatives, 57*(3), 19-26.
- Sveriges riksdag. (1962). Brottsbalk (1962:700). Stockholm, Sverige.
- Sveriges riksdag. (2008). Diskrimineringslag (2008:567). Stockholm, Sverige.
- Sveriges riksdag. (2001). Socialtjänstlag (2001:453). Stockholm, Sverige.
- Timmerman, G. (2003). Sexual harassment of adolescents perpetrated by teachers and by peers: An exploration of the dynamics of power, culture, and gender in secondary schools. *Sex Roles, 48*(5-6), 231-244.
- Trigg M., & Wittenstrom, K. (1996). "That's the way the world really goes": Sexual harassment and New Jersey teenagers. *Initiatives, 57*(2), 55-65.
- Vaillancourt, T. (2005). Indirect aggression among humans: Social construct or evolutionary adaptation? I R. E. Tremblay, W. W. Hartup & J. Archer (Red.), *Developmental origins of aggression; developmental origins of aggression* (sid. 158-177). New York, NY: Guilford Press.

Vega-Gea, E., Ortega-Ruiz, R., & Sánchez, V. (2016). Peer sexual harassment in adolescence: Dimensions of the sexual harassment survey in boys and girls. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 16*, 47-57.

Witkowska, E. (2005). *Sexual harassment in schools. Prevalence, structure and perceptions*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet och Karolinska Institutet.

Witkowska, E., & Gâdin, K. G. (2005). Have you been sexually harassed in school? What female high school students regard as harassment. *International Journal of Adolescent Medicine and Health, 17*(4), 391-406.

Witkowska, E., & Menckel, E. (2005). Perceptions of sexual harassment in Swedish high schools: Experiences and school-environment problems. *European Journal of Public Health, 15*(1), 78-85.

Young, A. M., Grey, M., & Boyd, C. J. (2009). Adolescents' experiences of sexual assault by peers: Prevalence and nature of victimization occurring within and outside of school. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(8), 1072-1083.

Young, E. L., & Raffaele Mendez, L. M. (2003). The Mental Health Professional's Role in Understanding, Preventing, and Responding to Student Sexual Harassment. *Journal of Applied School Psychology, 19*(2), 7-23.